

Demeter Ivanovič Mendeljejev.

(Spisal I. P.)

I.

Demeter Ivanovič Mendeljejev je znan kot jako učen kemik ne le v Rusiji, temveč tudi v zahodno-evropskem omikanem svetu. On je kemijo postavil na neko modroslovno podlago in tako jako povzdignil njeno znanstveno vrednost.

Njegovi nauki, katere je priobčil v knjigi „Osnovi Himiji“, iznenadili so učenjaki svet. On je prvi pokazal, da je zveza med atomskimi težami, kemijsko sestavo in pa drugimi svojstvi raznih tvarin.

Ta znameniti mož se je rodil dne 8. svečana l. 1838. v Tobolsku iz Ivana Pavloviča in Marije

Dimitrijeve Mendeljejeve in je bil po številu 17. otrok.

Ded Demetra Ivanoviča, o. Pavel, je bil pravoslavni duhovnik

v Mlevi, neznatnem selu tvrske gubernije, in je znan kot učitelj znamenitega grofa Arakčejeva, katerega je poučeval v branju, pisanju in računstvu. O. Pavel je imel tri sinove: Timoteja, Vasilija in Ivana, očeta našega učenjaka, kateri so se vsi izobrazili v semenišču. Po tedanjih običajih so si morali vsi, ki so vstopili v semenišče, premeniti svoj priimek. Ivan Pavlovič si

je izbral priimek Mendeljejev, katerega je zapustil svojim otrokom.

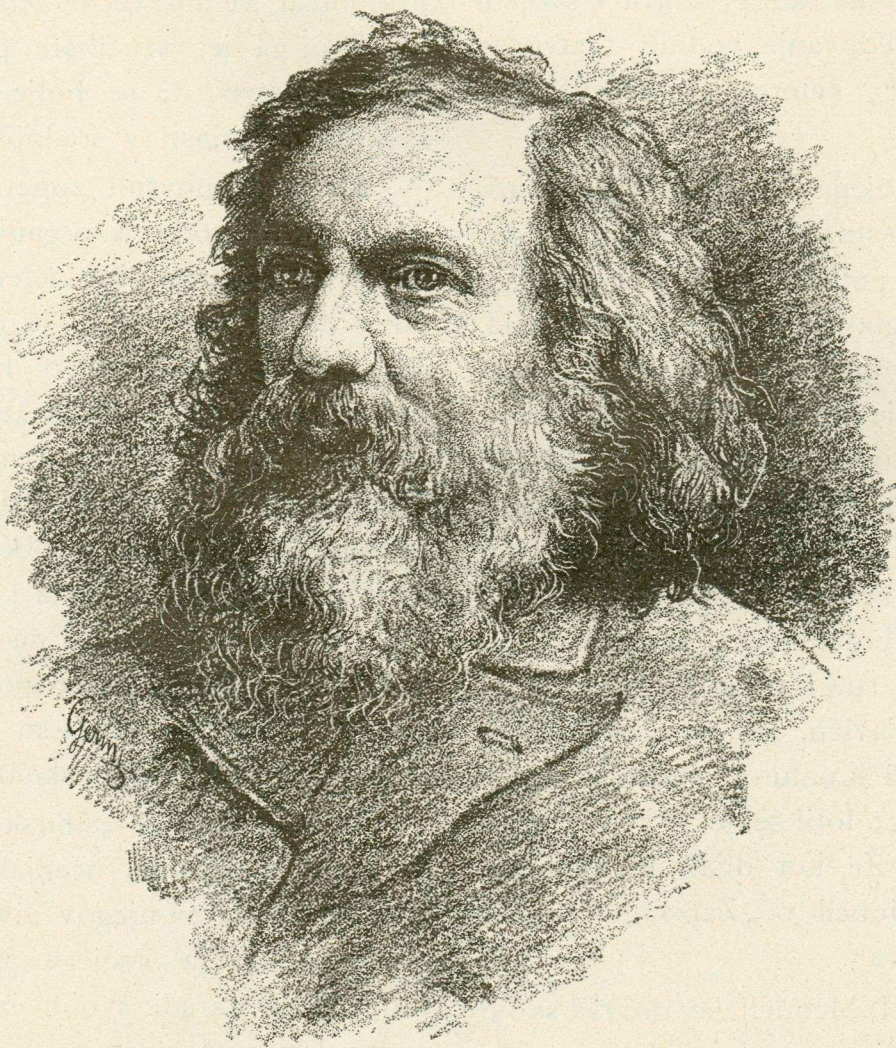
Dovršivši semenišče, odšel je I. P. Mendeljejev v Petrograd, da vstopi tam v novoosnovani pedagogijski zavod. Ker ni imel tukaj nobenega znanca, obrnil se je po nasvetu svojega očeta na grofa Arakčejeva, kateri bi mu

bil lahko pomagal. Mogočni in vplivni grof mu je pa dal samo dva srebrna rublja, drugega ni prav nič storil za sina svojega starega učitelja.

Ko je prebil določeni čas v pedagogijskem zavodu in dobro dovršil učenje, dobil je I. P. Mendeljejev mesto učitelja ruskega slovstva in latinščine na gimnaziji v Tobolsku. Kmalu se je oženil z Marijo Korniljevo. Rodbina Korniljevih je bila nekdanj bogata, imela je veliko posestva,

steklarno in papirnico, toda je obubožala zaradi požara, ki je bil uničil vse mesto.

Iz Tobolska so okoli l. 1820. I. P. Mendeljejeva prestavili v Tambov za ravnatelja tamošnje gimnazije, čez pet let pa v Saratov, naposled pa zopet v Tobolsk na njegovo lastno prošnjo. V Tobolsku je ostal do svoje smrti in poleg svoje službe še vodil steklarno sorodnikov svoje

D. I. Mendeljejev. (Narisal Jos. Germ.)

žene. V Tobolsku ga je zadela velika nesreča: popolnoma je oslepel in zato je moral popustiti službo. Šel se je zdraviti v Moskvo, in je res zopet dobro videl; a povrnivši se v Tobolsk, umrl je kmalu za jetiko v 50. letu svojega življenja.

Po smrti dobrega moža je Ivana Demetrijevna sama skrbela za vzgojo svojih otrok. Z nenavadno odločnostjo je sama prevzela vodstvo steklarne, da je svojo rodbino vzdrževala gmotno. Skrbela je pa tudi za primerno izobraženje dece in jej dajala sama s svojo izredno marljivostjo najlepše vzglede. Posebno mlajšega, našega učenjaka, je navajala k delavnosti in pa k ljubezni do znanosti. To učenjak sam priznava v svojem velikem delu: „Izslédovanje vodnih raztvorov po udjelnom vjese“, katero je posvetil spominu blage matere.

Mati je dala svojega mlajšega sina v toboško gimnazijo. Šestnajstletni mladenič je dovršil gimnazijo in potem odšel v Petrograd, kjer je vstopil v glavni pedagogijski zavod, kateri je začetek bodočega petrograjskega vseučilišča. Ta zavod je imel tedaj dva oddelka: zgodovinsko-jezikoslovni in fizično-matematični. Ker se je Mendeljejev zanimal za prirodoznanstvo, vstopil je v drugi oddelek. Kemije se je učil pri Voskresenskem, fizike pri Lenzu, matematike pri Ostrogradskem, botanike pri Ruprehtu, živalstva pri Brandtu, rudinstva pri Kutorgi in zvezdoznanstva pri Saviču. Izprva se je zanimal bolj za živalstvo, ali kmalu je spoznal, da je kemija njegov poklic; lotil se je te krasne vede z vso marljivostjo. Že kot dijak je prvo kemijsko razpravo priobčil v „Zapiskih Mineralogičeskago Obščestva“.

Leta 1855. je D. I. Mendeljejev dovršil svoje študije in dal tiskati svoje kandidatsko delo „Ob izomorfizmê v zvjazi s drugimi odnošenji teh po forme i sostave“. Že v prvih delih je pokazal, da je učenjak, od katerega je mnogo pričakovati. Žal, da je delovanje v nezdravem vzduhu v laboratoriju neugodno vplivalo na njegovo zdravje. Bolehal je v prsih. Da si ne bil nakopal jetike, odpotoval je na Krim. Dobil je bil učiteljsko mesto na simferopolski gimnaziji. V Simferopolju pa ni ostal dolgo. Začela se je krimska vojska, šolsko poslopje so pora-

bili za ranjence, gimnazijo pa premestili v Odeso. Tamkaj je naš učenjak pridno nadaljeval študije. Posebno je porabljal bogato biblioteko Rišeljskega liceja, sedanjega novoruskega vseučilišča. Ta čas je tudi priobčil učeno delo „Ob udjelnih objemah“.

Leta 1856. vidimo Mendeljejeva zopet v Petrogradu. Vseučilišču je predložil poprej omenjeno delo, katero se mu je bilo tako posrečilo, da mu niso priznali le stopinje magistra, temveč tudi naprosili šele 23 letnega učenjaka, da predava kot privatni docent organsko kemijo na vseučilišču.

Od tega časa je Mendeljejev s svojimi deli pridobival vedno večjo veljavo pri učenjakihi. L. 1859. ga je vseučilišče poslalo za dve leti v inozemstvo, da se bolje seznani s stanjem kemijske znanosti v srednji in zapadni Evropi.

Ko se je povrnil zopet v Rusijo, izdal je svoje „Rukovodstvo organičeskoj himiji“, za katero mu je prisodila akademija znanosti Demidovo darilo. Leta 1862. je odpotoval zopet za štiri mesece v inozemstvo. Povrnivši se s potovanja, začel se je pečati s kemijsko tehnologijo. Prepričal se je bil, da je za bogato in obširno Rusijo neobhodno potreben razvitek tehničnih znanostij. Kmalu je priobčil celo vrsto del o kemijski tehnologiji. Leta 1863. je dobil povabilo, da predava kemijo na petrogradskem tehničnem zavodu. Dve leti pozneje si je pridobil doktorstvo in leta 1866. so mu izročili stolico za kemijo na petrogradskem vseučilišču.

Sedaj je vstopil „sibirski filozof“ — kakor ga imenuje angleški učenjak Torpe, ki je priobčil v „Nature“ njegov življenjepis — v dôbo svetlega razvoja svojega znanstvenega delovanja in je zaradi svojih izvrstnih del kmalu zaslovel po celem svetu.

S predavanjem na vseučilišču je mnogo pripomogel k razširjenju kemijske znanosti v Rusiji. Njegovo predavanje je bilo vedno zanimivo. Trudil se je vedno, da povzdigne svojo znanost. Razlagal jo je zato je z višjega modroslovnega stališča. S tem je kemijski nauk nekako oživil in zanj pridobil marsikoga, ki je poprej preziral to znanost. Dobil je večkrat povabilo iz Londona, da je predaval v kakem angleškem društvu. Tako je dné 31. vel. travna

l. 1889. predaval v kraljevem zavodu v Londonu (Royal Institution) o „porabi jednega načela Newtonove prirodoznanske filozofije v kemiji“, 4. rožnika tega leta pa bi bil imel v Faradayjevem društvu čitati o perijodičnem zakonu kemijskih prvin. Ker se je pa zaradi rodbinskih razmer moral povrniti v Rusijo, prečital je njegovo razpravo neki angleški učenjak. Obe ti dve predavanji sta vzbudili silno zanimanje za ruskega učenjaka med angleškimi kemiki in prirodoznanci sploh.

Od leta 1890. Mendeljejev ne predava več na vseučilišču. Prepustil je to delo mlajšim močem. Vedno ga pa štejejo med vseučiliške profesorje. On je sedaj na čelu laboratorija za razstrelivne snovi in pripada osebju pomorskega ministerstva.

To je kratka slika iz življenja znamenitega učenjaka, ki je pridobil ugled ruski znanosti v učenih krogih vsega kulturnega sveta, ki je po mnenju nekaterih za kemijo to, kar je bil Newton za zvezdoznanstvo.

(Konec.)

Nezvenelka.

Sánjala je, sánjala
Deva Belodvorská,
Da se jej je klánjala
Zala cvetka gorska.

„Vél postaja že obraz,
Vedno bolj se stara,
Več ni nežen moj izraz,
Níkdó me ne mara.“

„Sama zbiraj, slavna hči,
Da te kdo ne vara,
A povem, da se dobí
Tu i cvet, ki stara.“

K sebi jej je mígala,
K sebi jo vabila,
Divno čášo dvígala,
Devi govorila:

Velebit še krije nóč,
Mrak leží v dolini,
Deva pa hití na móč
Sama po strmini.

Premotriva deva vrt
V mnogobojnem cvetju,
In iztakne sredi trt
Nežen cvet v zavetju.

Dójdi, dójdi, dévčice,
Na vrh Velebita,
Tu za take révčice
Cvetka bívam skrita.

Po kamenju krvavé
Nožice jej bóse,
Haljice so jej mokré
Od potú in róse.

Cvetko v nedro si pripné,
Teče z Velebita,
In da jim mladósti otmè,
Druge s cvetjem kita.

Vila gorska me gojí,
Grude prerahljava,
Me opleva, mi škropí,
Da sem nežna, zdrava.

Kaj je pot, in kaj če kri,
Kaj, če kamen gazi,
Sámo, da se premladí
S cvetjem na obrazi. —

Toda nezvenelka ni
Cvet ta, brzo vene,
Stara lica koj dobí,
Kdor ga v nedro dene.

Nezvenelka se glasim,
Čudežna cvetica,
Komur v nedriju čepim,
Premladim mu lica.

Ko je zlata luč nebá
Po goráh razlita,
Vrtec pleve in rahljá
Vila Velebita.

Dévica sivéla je,
Starala se lica,
Kakor ji venela je
Čudežna cvetlica.

Deva se iz snú vzbudí,
Premišljuje sanje,
Bolj ko misli, bolj beží
Od očij jej spanje:

„Nezvenelko dévici
Kaži, zlata Vila,
Da se bodo révici
Lica pomladila!

Še koraka mnogokrat
V goro Velebita
Nezvenelke si iskat,
Cvetka pa je skrita.

Vila pa se jej smehljá:
„Devče, devče boro,
Le ostani, le, domá,
Bodi modro skoro.“

Nežen cvet prevéne koj,
Nežno lice tudi,
Devče, to je i s teboj,
Temu se ne čudi —!“

Anton Hribar.

Viljem Ostrovrhar.

(Tragedija v petih dejanjih. — Spisal *Anton Medved.*)

(Dalje.)

Tretje dejanje

(se godi na Ostrovem vrhu in v Priboru).

1. Prizor.

(Soba; v ozadnji steni dolbina, v kateri stoji kip Marije, ozaljšan s cveticami.)

(Ana in Viljem.)

Viljem.

Zapustil bodem dom za nekaj dni.

Ana.

Povedal mi je Jošt. Kam meri pot?

Viljem.

Grem v Vovbre ¹⁾ k Urhu; sam me je povabil.

Ana.

A v gosti ne? Lahko-li vem, zakaj?
Morda ne žali vas vprašanje moje?

Viljem.

Poménimo se pač o tem in onem.
Nevarni časi so za nas, zato
Potrebno je vzajemno, složno delo.

Ana.

O Urhu mi je zadnjič pravil Rajnbert,
Da je sovražen dvoru Ljudevita,
In da se tlà zeló majó pod njim,
Ker vedno kuje, snuje skrivne spletke
In ščuva zoper Majnarda sosede.
Sam Albert neki ostro pazi nanj.

Viljem.

Da Rajnbert ni prijatelj Urhov, vém.
Odtod menda izhaja ves ta govor.

Ana.

A Viljem moj, jaz záte se bojim,
Ker mož sebičen Ureh je in zvit,
Le pazi, da ne padeš njemu v mreže.

Viljem.

Ne smatraj me za dete in modrúj.
Sam dobro vem, zakaj in kaj mu upam.

¹⁾ Vovbre — narodno-slovensko ime za Heimbürg (Domovanje). Dandanes je vas na slov. Koroškem v velikovškem okraju med Velikovcem in Grebinjem.

2. Prizor.

(Prejšnja. Jošt.)

Jošt.

Dva jezdeca ugledal sem raz stolp,
Gotovo sta oba gospoda z Dobre.

Viljem.

Kakó sta daleč? Koliko ju sodiš?

Jošt.

Pol ure ne.

Viljem.

Zajahaj torej konja
In jezdi jima majhen čas naproti!

(Jošt odide; proti Ani):

In kje je Tilda? Rad bi ž njo govoril.

Ana.

Če v gradu ni, ob zlatem je studencu.

(Viljem odide na desno.)

3. Prizor.

Ana

(sama nekoliko časa zamišljena):

Življenje trpko! Jedva še živim.

O slutnje, ki me z vranjimi perutmi
Obletate podnevu in ponoči,
Pustite, ali umorite me!

Trpeti vas ne morem več nadalje.

Ta zveza z Urhom, boj skrivnostni s
Hinkom,

In blazno-rádostno vedenje Tilde,
Demantni prstan, temni časi, boji —
Moj Bog, moj Bog, kaj vse pomenja to?
Skrivnosti ni doslej prikrival meni
Nobene Viljem, kar živiva vkupe.

A zdaj — vprašanjem vsem se izogiblje,
Veselih lic ne vidim ga nikdár.

Kadar v samoti najdem ga, vselèj

Leži mu težka roka preko čela.

Za Boga, kaj ugiblje, kaj namerja!

(Položi roko na čelo in počasi odide za Viljemom.)

4. Prizor.

(Tilda in Katinka prideta z desne strani.)

Tilda

(ima v roki šopek cvetic).

Poglej cvetice, ki sem jih nabrala!
Kakó so lepe, kot bi rastle v raji!

Katinka.

Gospica, té so lepe? Prav nobena.
Kako so temne boje in brez vonja!

Tilda.

Lepó je vse, kar raste na tej zemlji,
Peresce vsako svoj imá pomen.

(Razdere šopek.)

Po vrsti cvete mi iz roke jemlji!

(Deli posamezne cvete Katinki.)

Ta bel je, ta je višnjev, ta rumen.

Katinka.

Pomena tem cveticam jaz ne vem.

Tilda.

Povej, kakó ugajajo očem!

(Zasmeje se.)

Ti nič ne veš, ker misliti mi nečeš.
Ne ljubiš me, ker nič na to ne rečeš.

(Udari jo po roki, da ji padejo cveti.)

Katinka.

Gospica, kaj sem vam storila?

Tilda.

Nič.

Katinka.

Udarili ste me po roki, Tilda.

Tilda

(mehko):

Odpusti, nisem mislila hudó.
Saj moja si, Katinka, moja, vedi!

(Objame jo.)

Ti moja ljuba, draga si Katinka.
Jaz ljubim te, kot mati ljubi sinka.
Povej mi tudi ti zdaj brez ovinka,
Da ljubiš, draga, mila, me, Katinka.

(Zasmeje se.)

Katinka.

Gospica, kaj, da ste takó veseli,
Kot iz device bi otrok postali?

Tilda.

Vesela, srečna sem, tako prav meniš.
Katinka, hipe včasih doživimo,
Ko nam srcé blaženstva, sreče mrje,
Razumeš-li: od sreče mrje, mrje...
Ti tega ne razumeš, ne, kako li?

(Začne peti):

O zlati studenec,
Kristalni ti vir.

(Pesem prekine Viljem.)

5. Prizor.

(Viljem in Tilda.)

Viljem

(migne Katinki z rokó, naj odide).

Vesela si, in bilo bi mi žal,
Da jaz skalim ti to veselje zdaj.

Tilda

(čudeč se):

Zakaj skalili vi, oj, oče moj?
Vaš príhod mi veselje le sladí.

Viljem.

Beseda moja bode resna, Tilda,
Zato pripravi môč srcá za njó!

Tilda.

Poslušam, govorite le, gospod!

Viljem.

Bodočnost tvoja plava v mojih mislih.
Glej, zimzelenu je podobna žena,
Ki tesno se objema v lozi debela,
Da mu viharja môč ne zlomi stebela.
Takisto mora si izbrati žena,
Ko leta dozoré jo za življenje,
Soproga, druga, da se ga drži,
Da v zvezi z njim vrši visoko zvanje
V človeški družbi, kot njen zdravi ud.
Govoril bodem jasno in naravnost.
Poznam in tudi ti poznaš moža,
Ki ljubi te globoko in odkrito.
Glasú ni slavnega, a je poznát,
In vitez je, če tudi ni bogat.
Objemi ga kot svojega soproga!

Tilda.

Povejte njega mi imé, gospod!

Viljem.

Pri nas je često gost — s Sobolja Hinek.
Zakaj ne bila bi ob njem ti srečna?

Tilda.

Zakaj, kdo vé, moj ljubi oče, kdo?

Viljem.

Ne boj se, Tilda! Ti si mladoléta,
 Srcá ti glasi glas dušé razuma.
 Preveč ne upaj človek nikdar srcu,
 Nestalno je kot časov brzi beg.
 In česar niti v sanjah ne bi zrlo,
 To včasih vanje se nenadno vseli.
 Pozdravi torej Hinka kot soproga.
 Ljubezni prvi ogenj vsak poleže,
 A spoštovanje — to ne mine nikdar.

Tilda

(vneto):

Moj oče, kjer ljubezen ne gorí,
 Odkod se rôdi pravo spoštovanje?

Viljem

(pol trdo):

Preveč mi ne modruj, očetu — hči!

Tilda

(odločno):

Te zveze meni môči ni skleniti:
 Ne črtim ga; še mànj, še mànj ga ljubim.

Viljem.

Če oče tvoj želí, svetuje, prosi?

Tilda.

O ne, nikdár se ž njim ne sklenem v zakon,
 Pahníla bi se sama s tem v prepád.

(Prime se za čelo.)

Viljem

(krhko):

Ljubezni do očeta ne gojiš?
 In žrtve te podati mu ne maráš?

Tilda.

Nesreča hčere bode-li vam žrtev?

Viljem

(stopi nekaj korakov na desno; sam záse):

Zastonj se nisem bal in hudo slutil.
 Takó ne gré, drugače naj poskusim.

(Obrne se proti hčeri):

Upiraš željam mojim se in prošnjam.
 Zató ne bodem prosil niti žêel:
 Velevam, čuj, in ukazujem ostro.

Tilda

(osuplo):

Moj oče!

(Za nekaj hipov stopi k njemu, poljubi mu roko in dé rahlo):

Čula nisem še do danes
 Iz vaših ust besede trde. Bodi!
 Velévajte, pokorna sem vam hči.

(Z jokajočim glasom):

Posvečam torej dnes vam sôlze vse,
 Ki bodo kdaj mi lile iz oces.
 In če zahtevate veliko žrtev,
 Pokažem naj vam večjo jaz pokornost.
 Moj oče, odpustite mi samó,
 Da sem z uporom vas žalila preje.

(Tiho joka.)

Viljem

(stoji nekaj časa nem. Potem reče z mehkim glasom):

Ne joči, Tilda! Pojdi k meni, Tilda!
 Povej mi, ali meniš res, da oče
 Ne ljubi hčere bolj, ko hči očeta?
 Poslušaj me, prepričaj se, da nisem
 Brezsrčen, da te ljubim, mila hči!
 Ti pač bi me rešila smrtne rane,
 Rešila nečasti, ko bi pretíla,
 In ko bi mogla ti.

Tilda.

Moj Bog, seveda.

Viljem.

In čuj! V nečast in smrt me pahneš ti,
 V nečast družino vso in tudi sebe,
 Če Hinka si ne voliš za soproga.
 Ne vprašaj me, zakaj in ne, kakó,
 Povej samó zdaj prosto svojo misel!

Tilda

(plašna).

V nečast in smrt, moj Bog, vas pahnem jaz!
 O ne, saj vse storim za vas, moj oče!
 Zakaj mi niste koj tega razkrili?
 Moliti hočem, da ga bom ljubíla,
 Udana bodem mu, do smrti zvesta.

Viljem

(ganjen):

Poznam te, Tilda, ti si dobro dete.
 Zahvaljam te, sam Bog ti vrni vse!
 Mordà te vendar le osreči Hinek.

Tilda.

Spominjate li onega se dné,
 Ko ste z menoj v kapelici zatiški
 Obljubili darov za vsako leto?
 Takrát prosíla Mater sem deviško,
 Da v varnem me vsegdár okrilji hrani.
 Uslišala doslej mi je vse prošnje,
 Molíla bodem tudi zdaj do njé
 In upam, da me tudi zdaj usliši.

Viljem

(si otrè skrivaj solzo).

O môli tudi zame, drago dete!

(Zunaj se začuje peket konj. Viljem hčer poljubi in odide.)

6. Prizor.

(Tilda in Vučelin.)

Tilda

(poklekne pred kip in sklence roki; v tem zazvené strune mandoline, a ona ostane zatopljená v molitev).

Vučelin

(pride tiho, postavi mandolino ob steni in gleda nekaj časa molčé deklico).

Motiti je ne smem. Naj moli angel!
 Kakó je lepa! Kakor bi jo svit
 Ozarjal. Lepša se mi zdi v molitvi.
 A čuj! Vzdihuje. Kaj teži ji dušo?
 Jaz prvi naj jo vzdramim in pokličem.
 Gospica Tilda!

Tilda

(hitro vstane.)

Kdo je? Vučelin!

Vučelin.

Odpusti, da sem te v molitvi motil!
 Kakó sem želel, da te zopet vidim!

Tilda.

In koga vidiš?

Vučelin.

Tebe vendar, Tilda,
 Ki ljubim te nad zénico očesno.
 Kaj zrem! Zaplákanó ti je okó.
 Kdo zlo ti je učinil, razodêni!

Tilda.

Gospód, ni solza vselej znak bridkosti.
 Zakaj sem se solzila, ne vprašajte!

Vučelin

(nemirno):

O Tilda, Tilda, kaj se je zgodilo?
 Nikar ne sej mi v dušo groznih slutenj!

Tilda.

Nevesta sem.

Vučelin.

In jaz sem ženín tvoj.

Tilda.

Moj ženín je s Sobolja — vitez Hinek.

Vučelin.

Ne skušaj me! Srcé imám občutno.

Tilda.

Potrjam še vam, vitez Vučelin.

Vučelin

(razburjeno):

Potem vsaj reci, da ga ti ne ljubiš!

Tilda.

Vsak dar najboljši pride od Boga:
 Do njega mi ljubezen On vsadi.

Vučelin.

Ne umem te, govôri, prosim, jasno!
 O Tilda, ali te ne ljubim dosti,
 Ne ljubim s pravim ognjem, s celo dušo?

Tilda.

Nikar še vi srcá mi ne težíte!
 Očetu pokorim se, on zahteva,
 Da Hinek bodi moj dosmrtni drug.

Vučelin.

Zahteva? Je-li to mogoče, res?
 On, blagi mož, vzbujénega duhá,
 Očetu mojemu zaveznik, drug?
 O ne, to ni mogoče, ni resnica.

Tilda.

In vendar je takó. Zakaj, ne vprašaj!

Vučelin.

Bilò je torej vsè prevara bridka,
 Le prazen sèn, tem divnejši, čim krajši.

Tilda

(rahlo):

Moj oče je nesrečen, Vučelin.
 Zakaj, ne vém, povedati ne morem.
 Le to mi je skrivnostno razodel,
 Da jaz v nesrečo ga še večjo vržem,
 Če Hinka si za druga ne izberem.
 To bode ti dovolj, kaj nè, od mene.

(Preneha, potem stopi bližje k njemu.)

In ti gotovo mi odpuščaš to.
 O reci, da mi odpustiš?

Vučelin

(tiho):

Odpuščam.

Tilda.

Da zabiš name tudi?

Vučelin

(krepko):

Zabim? Ne!

Tilda.

Da Hinka mi zató ne posovražiš!
 Vsaj to obljubi, ako si me ljubil,
 Potem olajšaš mi srcá bolesti.

Vučelin.

Še ljubim te — obetam tudi to.

Tilda.

Iz duše dna vsprejmite mojo hvalo!

(Podá mu roko in se ozrè milo nanj.)

Odpuščate mi torej. Bog vam plačaj!

(Odide naglo na levo.)

7. Prizor.**Vučelin**

(gleda nekaj časa molčé préd-se, potem položi desnico na čelo.)

O misli, v glavi moji se zberite,
V trpljenji naj pokažem, da sem mož.

(Preneha.)

Na veke iz spomina mi zbežite,
Minoli dnevi — petja, lepih rož!
Jesen je mrzla tukaj. Viher boji
Pobrali cvet so zemlji, duši moji.
Kaj tožim jedno — osamél golob!
Vsa tožba mi ne vrne prejšnje sreče.
Gorjé, kdor srcu mehkemu je rob!
Srcé v prepad jadú ga samo meče.

(Premišlja nekaj časa.)

Gorkó te ljubim, kakor sem te ljubil,
Četudi mi ne bodeš sladka last,
Gorkeje ljubim, ker sem te izgubil.
Zató me mini bol in vsa prepast!
Pred srečnega bi Hinka pal najraje
Na svoj obraz in prosil ga, rotil,
Da ji ponujaj vse dobrote, slaje,
Da bodi ji udan in dragomil.
Če mi kedaj v življenji razodeneš,
Da srečna s svojim drugom vživaš raj,
Veselja tudi meni raj odkleneš,
Ki temna skrb zapira mi ga zdaj.
O čuvaj Bog te, Tilda, angel, varno,
Tvoj dušni svit obsevaj svit njegov!
Usiplji nate sreča radodarno,
Kar hrani le v naróčaji darov!

(Čez nekaj časa odločno:)

In jaz? Ne bodem tožil v svét sanjavo,
Krepkeje le ta meč naj brani — pravo!

(Prime za meč ob boku in odide z moškimi koraki, zadene ob mandolino, ki pade in ji struna poči.)

Zavesa pade.

8. Prizor.

(Starinska dvorana na Priboru. Polutema, da se težko dadé obrazi razločevati. Na ozadnji steni visé meči, ščiti, šlemi, oklepi.)

(Armin Priborski, Konrad s Trate.)

Konrad.

Ob kateri uri je naznanjen shod?

Armin.

Ob tej. Midva sva točna. Vendar upam,
Da pride skoro Ureh z bratom svojim
In z Ostrovrharjem in z vsemi drugi.

Konrad.

Jaz ménim, da je Ostrovrhar naš,
In menim, da je stvar ž njim trdna naša.
On síla je močan. Držimo ga!

Armin.

Le brez skrbi! Saj v Urhovich je rokah,
In koga, vprašam, Ureh ne preveri?

Konrad.

Na Ostrem vrhu gledal sem konjake.
To kléna je žival in mnogobrojna.
Orožja hrani kupe, in vojščaki
Njegovi, ti veljajo v vsakem boji.

Armin.

On sam veljá za pet orjaških mož.

Konrad.

Zató ga Majnard boža, k sebi vabi.

Armin.

Zaman. On svoje se moči zaveda.
Mendà gredó. Saj Ureh dobro vé,
Kod vodi pot do skrivne té dvorane,
Ta shod je znamenit. Bodimo složni!

(Vrata se odpró.)

9. Prizor.

(Prejšnja. Viljem, Ureh in Friderik z Domovanja, Eberard Šent-Peterski, Oton in Vučelin z Dobre, Friderik z Belega Brda vstopijo.)

Ureh.

Za čast in pravo! Zdravi mi bodite!

Vsi.

Za čast in pravo!

Konrad.

Kje je nadškof Konrad?

Ureh.

Imamo list od njega. Vse povem.
Gospôda, čas je drag. Začnimo précej!
Preberem naj pred vsem nadškofov list.
V zavetji pač smo varnem zdaj, Armin?

Armin.

Za vami je na moj ukaz takoj
Stražník potegnil kvišku most, in vhod
Do té dvorane znan je le domačim.

Najlepše peresce bratu. (Za „Dom in Svet“ narisal I. Kupka.)

Ureh,

(ko se drugi vstopijo okrog mize):

Takó mi piše solnograjski škof:
 „Prišël bi rad do vas na skrivni zbor,
 Da sem osvojil mesto Most pri Muri.
 Razgnal je Albert včera j moje čete
 In vojvodi bavarskemu pri Mostu.
 Domóv sem hitel, da si čuvam grad.
 Deluj te hitro! Vojvoda je hiter.
 Vse pada, kamor seže meč njegov.
 Opat iz Admonta je vës vo jnik.
 Upor na Štírskem je zadušen skoro,
 Uníčen Ivan, vzeto mesto Kisek
 In petintrideset že mest in gradov.
 Ta čas vam je primeren; kakor čujem,
 Napotil se je včera j Albert v Augsburg
 K izbornikom, da mu dadé cesarstvo.
 Za čast in pravo! Zdravi mi bodite!“
 Takó nam slóve list. Sodite sami!

Oton.

To dvoje na izber je zdaj: Zavezo
 Razdreti, ali planiti na dan,
 Da z več stranij nakrat upor izbuhne.

Friderik z B. B.

Zakaj smo jo sklenili? Le naprej!
 Začeto delo moramo končati.

Viljem.

Dolôči se namen, razkrij načrt!
 Govôri Ureh sam, mi poslušajmo!

Ureh.

Ne bodem vam krivíc razpravlj al raznih,
 Ki prizadeva nam jih Ljudevit:
 Kakó plamti od črta zoper nas,
 Kakó v oči ga bôde naša moč,
 Kakó za gradom si prisvaja grad
 In neoméjeno oblast si snuje.

Friderik z D.

To vemo Korotanci mi najbolj e.

Ureh.

In kaj pa Albert, vojvoda avstrijski?
 Opatu je izročil vso oblast.
 Voditi slepo dá se Švabom dvornim,
 Cesarske krone išče, da še huje
 Potare nam veljavo po deželi;
 Po mejah zemlje lakom se bojuje.

Konrad.

Da prêstol ustanovi vsemogočen.

Viljem.

On bodi več, kot ‚primus inter pares‘.

Ureh.

Pravice té mu ne kratí nikdó.

Oton.

In kak je zmoter naš? To govorimo!

Ureh.

Izvolimo si novega vladarja!
 In ta je Venceslav, vladar na Češkem.

(Vsi osupnejo.)

Osupli ste. Čemú? Bodite mirni!
 Drugače zmotra ni doseči moči.

Viljem.

Opat je vsemu kriv in Švabi dvorni.

Ureh.

A teh — kakó se iznebiš drugače?
 Na mirni poti ne! Zastonj je trud.

Oton.

Ta zmoter je visok, in rečem, drzen.

Ureh.

Dosežen vendar krepki naši volji.
 Poglejmo le okrog mejaše svoje!
 Nikogar ni, ki ne bi nas podpiral.
 Naklonjen nam je Ogrov kralj, Andrej,
 V zavezi z nami vojvoda bavarski,
 Pomore Venceslav nam v boji vsakem,
 In Rajmund v Ogleji je naš pristaš.

Eberard.

In kadar meč za pravo zavihtimo,
 Pridruži se nam vrsta skritih drugov,
 Ki zdaj molčé iz samega strahú.

Viljem.

Načrt pové, je-li dosežen smoter.
 Razboren mož ne stavi si naloge,
 Dokler pomočkov ni do njé premislil.

Ureh.

Načrt ni drzen in previdno stvorjen.
 Počasi ne, skrivaj začnimo delo,
 Da moč narastla nam okrepi voljo.
 Vsakdó med nami, kar nas tu je zbranih,
 Nabavljaj si orožja, konj in borcev,
 Po svoji moči varno in na skrivnem.
 Število móž naznani včasih meni
 Po vernem slù, da našo moč razsodim.
 Čakali bodemo primerne dobe,
 Ki dolgo se odmikala ne bo.
 Kdor prvi dvigne meč, pozove prvi
 Zaveznike na boj! Vsekakor čísl o
 Potrebno baš za silo tistokratno,
 Ker vseh močij ne vabimo na dan,
 Dokler ne zapretí največja sila.

Viljem.

In bode li dovolj vsakdó oprezen,
Da boja se ne loti svojevoljno?

Friderik z B. B.

Izvestno Ljudevit upor najprvi
Izzove; saj ne mine skoro dan,
Ki ne bi nam ponudil dosti vzroka,
Da se potegnemo za čast in pravo.

Konrad.

In Korotan je kraj za to pripraven,
Ker sredi med zavezniki leži.

Viljem.

Če vzdignemo se zoper Ljudevita,
Zadét je Majnard, oče, dever Albert.

Ureh.

Kaj to nam mari! To je smoter naš.

Viljem.

Tovariši in stánovski mi drugi!
Okánili smo važnega se dela;
Ne delajmo le s srcem — nò z razumom.
Ne vòdi nas sebičnost, slavohlepje,
Ne slepi nas sovraštvo, hipen srd!
Pred Bogom bodi zmerom vest nam čista.

Konrad.

Za svoje pravo smemo se boriti.

Ureh.

Ne delajmo le sebi, tudi ljudstvu,
Ki vsè trpi v neštetih, krvnih bojih,
Ki bije jih vladar za svoj le prid.
Pravica bodi praporja nam geslo!

Viljem.

In mislite-li vsi jednako z Urhom?

Konrad.

Ne prišli bi drugače k temu shodu.
Jaz njega se držim, in kdo ni z nama?

Vsi.

Mi vsi.

Viljem.

Dokončno govorite-li?

9. Prizor.

(Vrata se nakrat odpró in Aloj vstopi oprezno ter zdrzne
pred zborom. Prejšnji.)

Armin.

Govôri, kdo si!

Armin, Ureh, Konrad.

Kdo si, odgovôri!

Armin.

Zakaj molčiš?

Ureh

(Arminu):

Zaneti plamenico!

(Armin užgè plamenico.)

Aloj.

Gorjé, gorjé!

(Hoče zbežati. Vučelin mu zastavi pot pred vrati.)

Konrad.

Povej, počakaj, kdo si!

Aloj.

Prizanesite! Nisem mislil zla.

Armin.

Po kaj si prišel sem v ponôčni dobi?

Aloj

(jeca):

Nič hudega . . .

Ureh

(jezno):

Po kaj si prišel sem?

Aloj.

Prišel sem po zaklade . . .

Armin.

Tat si torej.

Aloj.

Ne tat, gospod. Nikdar še nisem kral.
Prizanesite, prosim, poslušajte!

Armin.

Ne trati časa! Hitro nam povej!

Aloj.

Prišel sem po zaklade v to dvorano,
Zaklade, ki jih čuvajo duhovi.

Oton z D.

Duhovi? Kákošni?

Armin

(Otonu po strani):

Takó ljudjé

Med sabo govoré, da tukaj duh
Zaklade straži in rešitve čaka

(k Aloj):

In kdó ti je razkril o teh duhovih?

Aloj.

Vaš sluga, o gospod, sam Koloman.

Ureh

(Arminu tiho):

Namena drugega vsaj ni imel.
Morda ni ovaduh. Obraz poznam.
A kje sem ga že videl? Kdo si ti?

Viljem.

Oproda Aloj, vitezov s Sobolja.

Aloj

(ponižno):

Služabnik na Sobolji sem — oproda.

Ureh.

A kaj si bode mislil o tem shodu
V ponočni uri? Lahko nas izdá,
Četudi baš ni prišel vohat k nam.
Incarceretur!

Konrad.

Occidatur clam!

Aloj.

Gospod se bode moj osvetil njemu,
Kdor žalega mi kaj stori, gospodje.
Moj prihod bil je blagega namena;
Rešiti hotel sem duhove grešne,
Ki tu trpé in stražijo zaklade.

Viljem

(bolj tiho):

Pustimo ga, naj ide prosto pot!

Aloj.

Zahvaljam vas, gospod na Ostrem vrhu.

Armin

(Aloju):

Poslušaj nas! I mi nocoj smo prišli
Izganjat teh duhov. Poglej ta list!

(Pokaže mu pečat.)

Sam nádkšof ga je pisal nam in v njem
Nam razodel besede tajno-svete,
Ob njih odhodu so se vsi zakladi
V trenutji zgruzili v pepel in prah.

Aloj.

O groza! Prav, da sem prekasno došel.

Viljem

(resno):

Odide naj!

Armin

(Aloju mirno):

Le hodi prosto pot!
V konjaku morda hlapci še bedé.

Aloj

(se poklanja).

Zahvaljam srčno vas, gospodje žlahtni.

(Odide skozi vrata.)

10. Prizor.

(Prejšnji brez Aloja.)

Ureh

(Arminu):

Prevaral si ga pámetno, Armín.
A zdaj ne dajmo se motiti! Dalje!
Kdo ni z načrtom mojim zadovoljen?

Konrad.

Kdo ni? Mi vsi — dokončno smo ti rekli.

(Viljem se ozrè zamišljen k tlom.)

Ureh

(slovesno):

In Viljem Vrha Ostrega junak,
Odreče li nam on mogočno roko,
Ko boj smo napovedali krivici?
On, čegar zarod je od davnih časov
Za dom boril se in za plemstva čast.
Bogá se nam je bati, ne ljudij!

Viljem.

Vladar ima oblast od Njega, čujte!
Voliti ga imamo mi pravico,
Sicer razruši samovlast ves svet.

Oton z D.

Podaj nam roko, viteško besedo!

Armin.

Zavihti svoj veliki meč pred nami!

Vučelin.

Pokažite, da vrednemu sem pél
Na gradu vašem nekda hvalospev.

Ureh.

Zavihtimo za pravo svoje meče!

Vsi

(potegnejo meče z boka in je zavihité).

Za čast in pravo!

Viljem

(potegne hitro meč).

Vzdigam.

Ureh

(odvažno):

Zbor je sklenjen.

Zavesa pade.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

XVII. Poroka in smrt.

Kmalu se je kazalo na avstrijskem dvoru in tudi zunaj, da se je bilo zgodilo nekaj posebnega. Kraljevska obilost in sijaj se je razširil, vojne naprave so se vršile z večjo silo. Vojaki so se zbirali, vitezi so dohajali. Največjega pomena je bilo za Avstrijo, da so prepir s patrijarhom poravnali dostojno. Ugodnega miru pa Rudolf ni smel pričakovati po poslednjih nepovoljnih uspehih v Furlaniji. Zato je poskušal, da bi pridobil vsaj nekaj zmag nad patrijarhom in njegovimi zavezniki. S tem je upal, da ga prisili k častnemu miru. Zlati in Barnabove čete so vidno pomagale: prvotna gorečnost na furlanski strani je pešala, zavezniki so se naveličali čakati mezde in odškodnine in drug za drugim zapuščali bojišče. Patrijarh je rad ali nerad sprejel na prigovarjanje ogerskega kralja Ludovika mirovne predloge Rudolfove z malimi premembami. Vojno odškodnino, tisoč srebrnikov je odpustil nadvojvoda, zato je pa obdržal vse patrijarhu — po Kranjskem in Štajerskem — vzete gradove in posestva, vendar ne kot priborjeno last, ampak kot od patrijarha mu podeljene fevde z vsemi pravicami in dolžnostmi prejšnjih posestnikov.

Velike premembe so nastale zaradi te vojske in mirovne pogodbe po naših krajih. Mnogo grajščakov je bilo šlo za patrijarha v boj in niso se več vrnili: njihovo posest so zasedli Rudolfovi vojniki in razdelili med seboj. Nekateri so se izneverili patrijarhu in prostovoljno prestopili k Rudolfu kot močnejšemu, kar seveda ni bilo moško in viteško niti v 14. veku. Malo število onih, ki so ostali zvesti, umaknilo se je novim gospodarjem, kateri so bili često pustolovni vitezi, a so dobili te gradove za vojno plačo mesto denarja in so postali nekaka bramba novemu gospodu v novih pokrajinah. Ker so jih potrebovali, zato so jim iz početka gledali skozi prste, dasi se niso vselej vedli primerno svojemu poklicu.

Nikakor ni prišteti na rovaš nadvojvodu Rudolfu vsega tega, kar so počenjali ti junaki, pač pa so bile te homatije in vojne povod, da se je manj gledalo na poštenost vitezov in več popuščalo njihovi samovolji. Nekateri izmed njih so bili pravi roparski vitezi, kateri so prežali ob javnih potih in cestah in se nepovabljeni oglašali v goste po samostanih in sosednih grajščinah.

Po sedanjem Dolenjskem, tedanji „Slovenski krajini“, bila je večina posestva patrijarhova, mnogo grajščakov je bilo došlo iz Furlanije, kakor nam kažejo tudi njihova imena. Poslal jih je bil v naše kraje patrijarh, da bi oskrbovali in branili deželo.

Podložniki so takoj čutili to premembo v večjih davkih in hujši tlaki, a večkrat celó v strašnih davkih človeške časti. Rudolf sicer ni slišal vseh pritožeb zaradi raznih krivic, vendar se mu je pač dozdevalo, da utegne iz teh silovitih prememb nastati nevolja. Da je ljudstvo sprejelo te nove gospode, trebalo je že od začetka ostrega in odločnega postopanja; seveda ljudstvo naj bi storilo iz strahu, česar ni hotelo in moglo iz ljubezni. Tako so se udali naši predniki našilstvu, češ, saj je neizogibno, saj se ne dá nič pomagati, in nosili so pohlevno težki jarem, dokler ga jim ni preložil Bog.

Tako je nadvojvoda Rudolf mogočno razširil svojo moč na jugu zlasti po Kranjskem in Primorskem. Pričakovati je bilo, da bo to moč tudi porabljal modro in zmerno. Gotovo bi bil tudi to storil, da mu je bilo usojeno dolgo življenje. Za sedaj pa je imel le čast in ponosno zavest, da je ponižal veljavnega soseda in si utrdil oblast prav tje doli do sinje Adrije.

Po hudi zimi je prišla prijazna pomlad, klicala ljudi na delo, odklenila težavna pota — in vabila tudi naša brata vojvoda po nevesto v lepo Lombardijo. Zopet je klical Rudolf viteze, da bi si pridružil veliko in častno spremstvo.

V mestu Beljaku so prišli poslednji plemiči k spremstvu, in bilo jih je lepo število. Stari znanci so se zopet videli in pozdravov je bilo mnogo. Sivi Kreuzpek je bil tudi sedaj središče viteškega življenja. V prijetnih družbah so govorili o viteških dogodkih preteklih časov in delali načrte za potovanje v Italijo in za bivanje v Milanu. Spominjali so se milanskih junakov in mnoga pohvala se je slišala o njih, zlasti o vitezih Ambrosiu in Bernardu. O gospodu Feltrinu se glasovi niso vjemali, ker so ga nekateri hvalili kot vrlega viteza, drugi pa so ugovarjali, češ, da nima poštenega značaja. Posebno ga je grajal Volk Turjaški.

„Feltrino, da je pravi vitez? Vrag naj me vzame, če je to res! On je pravi rokovnjač, če hočete vedeti gospodje, zvit in potuhnjen kakor ris. Pa kaj bi vam govoril: vprašajte tukaj-le mojega prijatelja grofa Hermana, ta vam lahko razloži marsikaj zanimivega o tem lisjaku.“

Vsi so pogledali grofa Hermana. Ta malo pomolči, potem pa izpregovori:

„Ne odrekam Feltrinu telesne moči in velike spretnosti v orožju, a v vedenju ni vitez, kar tudi ni čuda, če se pomisli, kakšnega rodú je. In komu še ni v spominu, kako nas je napadel, ko smo se lani vračali skozi Veronsko domov! Ni se sicer pokazal sam, pa jaz ne dvomim kar nič, da ne bi nihče drugi kakor Feltrino hotel zavratno napasti mirnih ljudi. Vem, srdi se name, da sem mu zabavljal. Pa o tem vam povem, kadar bomo imeli več časa in manj skrbi kakor danes.“

„No, če bo tudi sedaj kazal roge“, seže Podolski vmes, „potem mu posvetimo drugače, ko se ne bo več bati, da bi se ta ženitev razdrla.“

„Ej, če bi se tudi razdrla, kaj je za to!“ omeni naglo drug vitez.

„Tako ne govôri“, pokara ga Kreuzpek, „zameriš se hudo vojvodoma.“

„Kaj pa je, če se zamerim? Saj govorim resnico, če pravim, da ta Lahinja nam ne prinese nič dobrega. Pa naj pove gospod Herman Celjski, ki jo dobro pozna! Ali ni res prevzetna in vladeželjna!“

„Ti mi staviš nevarno vprašanje“, odvrne Herman, „ker odgovor bi me utegnil spraviti v nemilost pri našem vojvodu Leopoldu; modrejše je, da molčim in ti prepuščam, da sodiš sam o tem, kakor ti drago.“

„Kaj bi tisto! Saj smo vsi zvesti vitezi: Zakaj bi torej ne govoril, kar mislim! Pa saj vidim dovolj, da ti ni všeč laška nevesta.“

„Kar se mene tiče, pravim, da ne bi hotel rad mnogo ž njo opraviti.“

„To je vendar preveč, Herman“, reče mu Kreuzpek, „ako tudi ni knežna ravno že vzor dobre soproge, a pomisli, da je še mlado dekle in se ne more reči o njej ne dosti dobrega nì slabega. Človek se pokaže šele potem, ko odraste, ko ima zrelo pamet.“

„Recite, kar hočete, ošaben duh je v tej ženski, ki nam utegne napraviti mnogo škode“, odvrne Herman kratko in pogleda temno na stran.

„Pustimo to stvar“, opomni Ravbar; „kar je, to je.“

Res se je končal ta razpor, ker po teh besedah so vstopili nadvojvodovi pobočniki, kateri so prinesli raznih ukazov in naročil. Treba je bilo pripraviti se za odhod proti Veroni. Ukaz je velel, naj ravnaajo vitezi previdno, „ker se ne vé, kakšne prijatelje imamo tam doli po laških ravninah“. Vitezi so takoj prevzeli razne službe in načelniška mesta in šli k svojim krdelom.

Grof Herman in Volk Turjaški sta bila zopet pri prednjih stražah na najbolj nevarnih mestih. Ko sta odhajala, reče Volk tovarišu: „Ako zopet

naletimo na gospoda Feltrina doli kje ob jezeru, kako se bodeta pogledala, brate?“

„Menim, da ga ne bode več blizu, ker sem ga že tako zaznamoval, da ga bode za vselej sram. Ako je pa načelnik kaki roparski četi, potem ga obesimo na prvo vejo ob potu, če nam pride v roke.“

Odrinili so iz Beljaka. Bila je lepa četa. Poleg onih, ki so šli snubit, spremljalo je to pot vojvoda še mnogo drugih, zlasti dvornih dostojanstvenikov in tudi nekoliko pridvornih gospej za spremstvo novi vojvodinji. Razni plemiči in služabniki so se mešali med gospodo, da je bil ves sprevod jako raznoličen. Na vozéh so peljali razne potrebščine zase in pa darila za Barnaba in njegovo družino.

Vojvoda sta se hotela izkazati pred Lahi in jih prepričati, da se pridobivajo tudi v Avstriji znamenite stvari. Potovanje je bilo mirno in brez nezgod. Premikali so se pa naprej le počasi in šele ob kresu so dospeli v Milan.

Tu je bilo seveda vse po koncu. Delale so se v obče velike priprave, nekateri meščani pa so bili za to slovesnost čisto malomarni. Med take družine je spadala tudi Sforzova.

Ker je bilo že poprej vse urejeno, imela se je vršiti poroka kmalu v mesecu malem srpanu. Ko je bil dan določen, razglasili so to po Milanu in po Lombardiji.

Pred poroko in na dan poroke so prihajale v Milan množice od vseh strani. Milanci so le težavno sprejeli vse goste in jim dali bivališča. Nekateri vitezi so ostali in bivali kar v šotorih pred mestom kakor v vojnem času. V najlepših opravah so pohajali sem in tje velikaši, služabniki so se gnetli po prodajalnicah in drugih javnih prostorih. Nadškofovska prestolnica je bila za dan poroke lepo opravljena; milanska duhovščina je rada storila od svoje strani vse, da bi povzdignila slovesnost, storila tem rajša, ker je bil Barnaba zopet v miru s cerkvijo in papežem.

V prekrasnih opravah so bili svatje pri poroki. Knežna Virida je imela belo svileno obleko s čipkami bogato obrobjeno, in biserni dijamem v črnih laseh. Zlata zapestnica se je oklepala lepe roke in demant se je lesketal na zaročnem prstanu.

Ženin Leopold je tudi imel na sebi najlepšo opravo, katero je premogel avstrijski domači zaklad. Ravno tako so bili nagizdani njegovi tovariši.

Poročal je ženina in nevesto sam nadškof milanski Viljem. Prelepo jima je govoril o zakonskih dolžnostih sploh, posebno pa še o dolžnosti do cerkve. Lepo je kazal, kako ves sijaj knežji prihaja od veličastva božjega, in kako sloni sreča vladarjev in ljudstev na pravici. Boga

se bati in po pravici ravnati — to pa uči sveta cerkev, božja namestnica na zemlji. Zato naj spoštujejo in poslušajo cerkev tudi vladarji. Z vnetimi besedami jima je želel srečo: knežni, ker odhaja iz mile domovine, vojvodu pa, kot potomcu slavnega Rudolfa Habsburškega, kateri je ljubil sv. cerkev z otroško udanostjo. Naj bi bil njun zarod mogočen in slaven in vladal mogočno Avstrijo v poznih vekih.

Dasi je nadškof govoril jako prisrčno in nikakor ne zbadljivo, vendar je bilo marsikateremu gorko pri srcu ob njegovih besedah. Barnabu se je zdelo, da je prizadet, in nadvojvoda Rudolfa je spreletela neka nevolja in groza ob enem zaradi resnih besedij o cerkvi in njenih pravicah. Leopold in Virida pa nista premišljevala mnogo onih besedij, marveč sta se veselila srčnega voščila, katero jima je izrekel nadškof tako vneto in odkritosrčno.

Poroka je minula, Leopold in Virida sta se vrnila z nepreglednim spremstvom v Viscontijevo palačo. Tukaj, v veliki dvorani, so se zbirali povabljeni svatje. Cvet lombarškega viteštva, milanskih gospej in gospic se je zibal in gibal v krasnih oblekah sem in tje, kakor pšenično klasje ob poletnem vetru. Po mehkih divanih so posedle hčere iz najimenitnejših milanskih in lombarških rodovin. Dvorili so jim vitezi in junaki, katerih imena so že slovela po svetu. Lišp in cena oblek in nakrasja je presegala vsa pričakovanja in kazala bogastvo lombarške gospe.

Za lombarškimi gosti so prihajali tudi Avstrijci. Dvorni maršal in kamornik sta jih sprejemala in predstavljala že zbranim gostom. Dohajali so po vrsti in dostojanstvu: grof Ureh Celjski kot kranjski deželni glavar, Kreuzpek, vitez Ortenberg, Hohenstein, Ravbar, Volk Turjaški in cela množica drugih. Ko je vstopil grof Herman, obrnile so se oči vseh vanj; on pa je korakal moško in iskal z očmi nekoga po dvorani.

Ko je bilo vse zbrano, vstopi dvorna gosпода. Najprej prideta Rudolf in Barnaba, za njima pa Leopold in Virida, in potem po vrsti sorodniki in sorodnice. Navdušeno so jih sprejeli, potem pa začeli častitati poročencema, kar se je godilo na razne načine in trajalo dokaj dolgo.

O obedu govoriti bi bilo dolgočasno za čitatelja, tem bolj, ker bi povedali jako mnogo, ko bi bili natančni, in tudi ne samo o enem dnevu, marveč o več dnevih. Zakaj gostovanje je trajalo več dnij, da so prišli vsi na vrsto, na katere se je bilo treba ozirati.

Nadvojvoda Rudolf je bil pozabil vse skrbi in se je iz dna srca veselil poročnega dne. Pa nič ne traja dolgo na svetu, tudi veselje mine.

Nekaj dnij po svatbi je bilo že pozno v noč, ko je nadvojvoda Rudolf legel počivat, sicer zadovoljen, da se mu obrača vse po volji, vendar ni bil čisto mirnega srca. Spominjal se je še vedno škofovih besedij ob poroki, in ni se jih mogel iznebiti, dasi jih je obračal bolj na Barnaba kakor nase.

Tudi mu ni bilo dobro v glavi in želodcu, le težko je zaspal zaradi trudnosti. Imel je pa hude sanje. Prišel je med sovražne ljudi; med njimi je spoznal tudi vse viteze, katere je bil pregnal ž njih gradov. Močno so ga stiskali, da skoro ni mogel dihati. Zaradi hude muke se vzbudi, vesel, da ni resnica: toda iz jedne težave je prišel v drugo. Ni vedel, ali je temu vzrok laško podnebje ali močna pijača; tudi je imel težko glavo in čutil se je trudnega. Do jutra ni mogel več zaspiti, in kadar so se mu sklenile oči, pretile so mu prejšnje hude sanje. Težko je čakal jutra, da pride na prosto v sveži zrak in prežene težave iz glave in iz srca.

A jutro mu ni prineslo zaželenih olajšav. Moral je ostati v postelji. Nikdo pa ni prideval tej slabosti kakih nevarnih posledic.

Proti poldnevu je sicer vstal, pa ni prišel k skupnemu obedu, tudi ni maral ničesar zaužiti. Ker je bila glava silno težka in je čutil trudnost po udih, vlegel se je kmalu zopet. Proti večeru pokličejo avstrijskega dvornega zdravnika. Zdravnik tudi ni našel še nič nevarnega, vendar je priporočal paznost, ker se ne vé, odkod izvira slabost.

Čez noč se je bolezen shujšala; zdravnik določi drugo jutro, da ima nadvojvoda vročinsko bolezen, ker je skoro gotovo zaužil kaj strupenega.

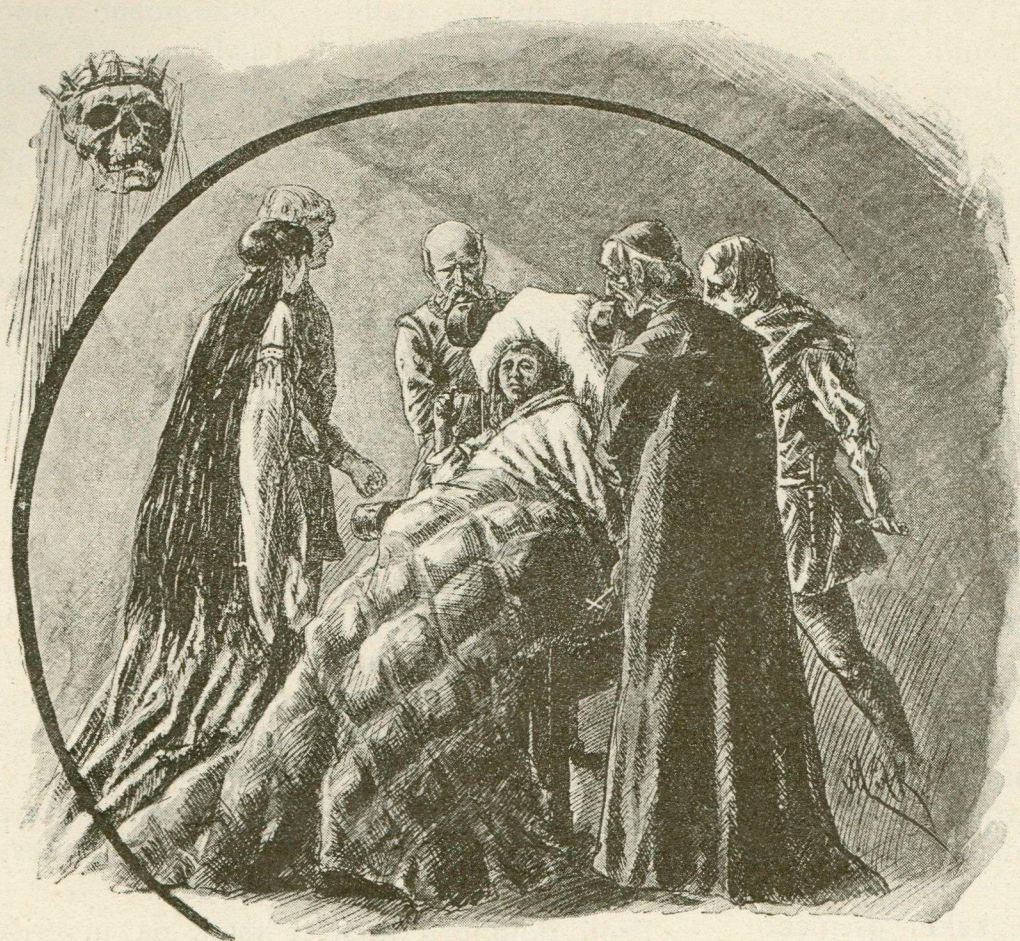
Silno je završala po dvoru in po mestu novica, da je vojvoda Rudolf zbolel nevarno zaradi zastrupljenja. Rudolfovi zvesti vitezi so se zbrali pri grofu Urhu Celjskem, deželnem glavarju kranjskem, v posvete.

„Kaj se vam zdi, gospoda“, reče Ureh, „je-li zdravniku verjeti, da je naš gospod zastrupljen ali pa smemo misliti, da se je le pregrešil v jedi iz neprevidnosti? Slišali smo sicer že marsikaj čudnega iz laških mest in posebej iz Viscontijeve rodbine, vendar pa tukaj ne najdem povoda za kak zločin.“

Ortenburger méni: „Ugibati je nespametno, ker je težko zadeti pravo; vprašajmo nadvojvoda samega, saj pač vé ali sumi, kaj mu je škodilo. Tako dobimo vsaj podlago za svoje sklepe.“

Kreuzpek, lovski mojster, pravi:

„Po jutrovem se je kaj takega večkrat pripetilo, pa tam so neverniki, in imeli so vselej veliko osebnega sovraštva, tukaj pa smo vendar kristijani in ne morem najti razloga za tako

Smrt Rudolfa IV.

hudobijo. Zato menim, da je gola nesreča, sicer pa upajmo, da se še vse obrne na dobro.“

„Nespametno je bilo, da smo šli“, oglesi se grof Herman, „med te zvite Lahe; saj je pri nas dovolj nevest, lepih in boljših, kakor je ta knežna, in ne bili bi imeli že toliko sitnostij, pa še to nesrečo. Verjeti moramo se vé, da je nesreča, a meni ni všeč vsa ta reč in bojim se, da to ni zadnja nesreča iz te italijanske poroke.“

Pregovarjali so še dolgo sem in tje, naposled pa sklenili, da bodo pazili na vojvodo in skupno kaznovali hudobijo, ako bi prišla na dan. Sicer pa so pritrdili grofu Hermanu in Turjaškemu, da takoj odrinejo domov, ko okreva nadvojvoda.

Nič manj skrbi ni napravila Rudolfova bolezen Barnabu in njegovi soprogi. Že samo ta sum, da bi utegnila biti kaka hudobija vmes, bil mu je strašen. Gotovo ni bil on niti najmanje kriv te nesreče, četudi je imel mnogo drugih grehov na vesti. Zato je storil vse, kar je bilo v njegovi moči, da bi pomagal Rudolfu. Najboljše zdravnike je poklical in jih pošiljal k bolniku in čakal nestrpno, kaj porekó.

„Kaj je novega?“ vpraša tretji dan zdravnika, „ali je upati, da kmalu ozdravi nadvojvoda?“

„Kmalu ne ozdravi, ker je legar huda bolezen; treba jo je pretrpeti več tednov. Upam vendar še, ker je močne postave in mlad, in

ker se ne dá dokazati, da je zaužil kaj posebno strupenega.“

„Na čem torej, menite, je dobil bolezen?“

„Ali na smokvah, ali na vodi, natanko ne vem. Oboje je užival nekoliko neprevidno.“

„Hudobije torej ni pri tem?“ vpraša namestnik ostro.

„Hudobije tukaj ni nikake, kakor sodim.“

„Dobro, sedaj pa vas prosim, da storite, kar znate in morete, da rešite nadvojvoda, plačilo dobodete bogato.“

Zdravnik je šel. Barnaba pa je poiskal svojo rodbino, kjer je našel tudi vojvoda Leopolda še dosti dobre volje, ker se ni nihče nadejal nevarnosti. Barnaba jim na kratko pové, kako je z bolnikom, in pravi:

„Moja misel je, da spo-ročimo o bolezni nadvojvodovi domov na Dunaj in na cesarski dvor v Prago.“

Kneginja je zagovarjala ta predlog, da zvé nadvojvodica Katarina o bolezni soprogovi na primeren način in se ne prestraši, ako bi ji od drugod došle slabe in pretirane novice. Vojvoda Leopold je bil nekoliko v strahu in skrbi in je menil, da bi ne bilo treba poročati, dokler ni bolj nevarno; ako pa že gredó odposlanci, bilo bi dovolj, da gredó do Dunaja.

Barnaba pa je imel svoje razloge za poslanstvo do cesarja, zato je ostalo pri tem. Virida je bila nevoljna, da so prvi dnevi njenega zakona ogrenjeni s to neljubo boleznijo. Rajša bi bila videla, da bi bili bolnega nadvojvoda vzeli domov, sama pa bi bila z Leopoldom še ostala v Milanu. A ko ji je oče Barnaba odločno izpodbil vsako tako misel, udala se je v svojo usodo. Tako je bila bolezen nadvojvodova najvažnejši dogodek v Milanu, kateri je zanimal vse in skoro izpodrinil spomin slavne poroke. Dan na dan so popraševali na dvoru, kako je nadvojvodu, in dobivali so vedno neugodnejša poročila. Ob prazniku sv. Jakopa izjavijo zdravniki, da se kmalu odloči, da pa je v obče malo upanja. Svetovali so, naj vse dene v red, ker je nevarnost velika.

Hudo je izpreletela ta novica vse prijatelje in služabnike nadvojvodove in bili so močno potrti. Naslednjo noč se je bolezen zasukala

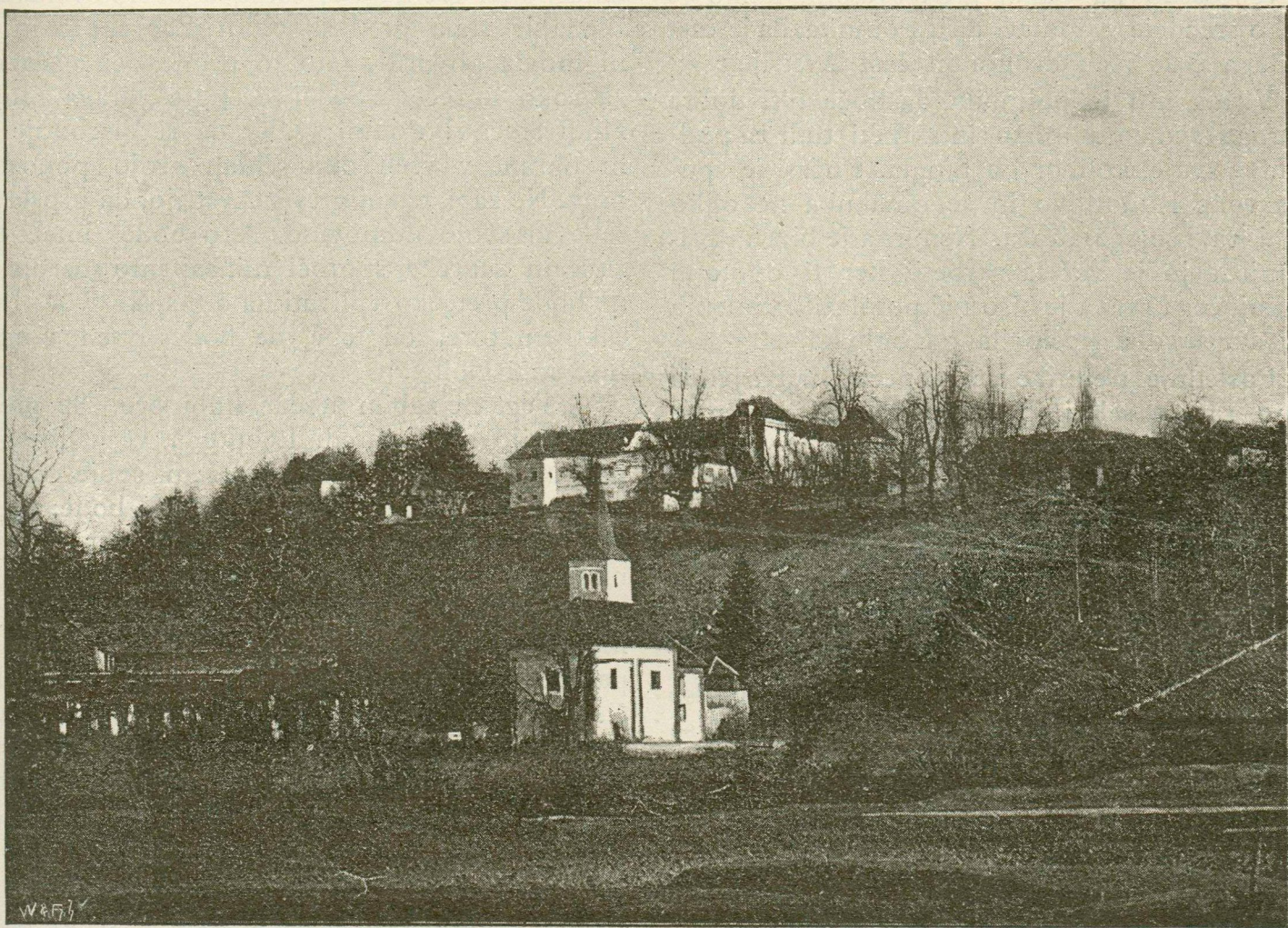
— v smrt. Rudolf je spoznal, da ni rešitve, ker so ga včasih napadle hude bolečine in ga je mrzlica tresla. Poklical je svoje viteze in dvorjane, da jim sporoči in naroči svojo poslednjo voljo. Žalostni so stali okrog njegove postelje udani možje, ki so ga ljubili. Rudolf jim je počasi naročal, kako naj se godi, če umre; kar je njegovega imetja, naj izročé v varstvo bratu Albrehtu. Opominjal jih je, naj pazijo na to, da ostanejo vse dežele nerazdeljene, in naj se bratje v jedinosti sporazumejo med seboj.

Vitezi so mu dali častno besedo, da hočejo vestno izpolniti njegovo oporoko. Poslovil se

je prisrčno od vsakega posamič in se jim priporočal v blag spomin.

Prišli so Barnaba, kneginja in poročenca k nadvojvodu in ga izkušali pomiriti, kolikor so mogli. Videti je bilo, da hoče posebno še bratu Leopoldu nekaj položiti na srce. Ko sta obadva, Leopold in Virida, stala poleg njegove postelje, gledal ju je dolgo sočutno, kakor bi hotel reči: Izgubila bodeta najboljšega variha in očeta, pa tega sedaj ne poznata. Zbral je vse svoje moči, da je govoril bratu Leopoldu:

„Dragi moj brat, prišla je zame ura ločitve. Predno umrem, rad bi te še opomnil nekaterih

Boštanj ob dolenski železnici. (Fot. J. Šiška.)

rečij, katere želim, da pametno uravnaš. Čast in moč naše hiše — to je bil moj smoter v življenju vsega, in prosim te, da tudi ti ravnaš jednako. Mnogo sem se trudil in delal v ta namen in dosegel mnogo lepih uspehov. Vendar nisem tako zadovoljen in vesel, kakor bi bil lahko, ker mi gredi veselje marsikak bridek spomin preteklega življenja. Mnogo vojskâ sem vojeval in mnogo krvi prelil, ki je morebiti ni bilo treba, mnogo posestva prisvojil, ko so drugi zato trpeli. Zlasti mi gredi poslednje trenutke, da sem se toliko bojeval s patrijarhom. Prosim te, obljubi mi, da hočeš z dobrotljivostjo in darežljivostjo to poravnati, kar sem jaz zakrivil z vojsko in silo.“

„DOM in SVET“ 1894, št. 14.

Težko je govoril nadvojvoda. Brat Leopold ga je tolažil, rekoč:

„V vojski so vedno take trde in boleče reči; pa brez teh ne more biti, tudi jih nisi namerjal, saj pridejo same od sebe. Vendar pa hočem vedno gledati, da se ne bode ljudem pod našim žezlom godilo slabše, kakor se jim je pod patrijarhovim.“

Rudolf se je obrnil tudi k Viridi, katera je stala blede poleg moža. Prijel jo je za roko in ljubeznivo rekel: „Pregovor je že nastal, da sreča Avstriji raste po porokah, ker prihajajo vrle, modre žene kot soproge in matere v našo rodbino. Vrle in modre žene sem želel tudi

bratu, in to upam, da sem našel. Gospa Virida, bodite podpora in zavetje svojemu soprogu v težavnih urah življenja in vedite, da je sreča vladarjev le v sreči podložnikov. Ako bodeta znala vso svojo skrb obrniti v to, da si pridobita ljubezen podložnikov, tedaj sta si pridobila tudi srečo in blagoslov božji.“

Nato je nadaljeval obema: „Ker je moj brat vojvoda Albreht najstarejši med brati, naj on vlada vse avstrijske dežele, in vi drugi ga podpirajte po svoji moči. Nikar ne iščite vsak zase samostojne vlade, ker le zedinjene moči kaj zmorejo. Ako je tudi vajino življenje manj svetlo in veličastno na zunaj pred svetom, lahko je toliko srečnejše v domači hiši. Pomnita, da je čast jednega čast vseh drugih in čast Avstrije.“

Virida mu je obljubila, da hoče biti dobra soproga svojemu možu in skrbeti tudi za podložnike svoje, kolikor bo mogla. Počasi je spustila roko Rudolfovo in se umaknila nekoliko nazaj za svojega moža. Nemirna je bila in prihodnost jo je začela skrbeti, ker ti opomini umirajočega svaka je niso nič potolažili. Solznih očíj sta se oba poslovila od bolnika.

Poslednje trenutke se je pečal nadvojvoda samo sam s seboj in se pripravljaj za smrt, kolikor mu je bolezen dala zavesti.

Pridvorni kapelan Peter mu je stal na strani in ga pripravljaj za zadnjo pot. Vpričo brata in Viride, Barnaba in kancelarja in svojega duhovnika je sklenil svoje kratko, a jako delavno življenje dné 27. mal. srpana. „Mlad, pa velik mož“, rekli so Avstrijci. „Škoda zanj!“

Ob smrti nadvojvodovi so prenehale vse veselice, in izpolnilo se je tudi tukaj, kar se dogaja često v življenju, da konec veselja pride žalost.

Napravili so mu veličasten pogreb in ga položili začasno v rodbinsko rakev Viscontijev v Milanu.

Avstrijci so ostali brez gospoda — sirote v ptujini. Žalostni so se spogledovali in želeli iti domov.

„Kdo bi bil to mislil kdaj“, jadtikal je stari Kreuzpek, „da bodem jaz starina na pogrebu nadvojvoda Rudolfa! Da, čudna so pota božja.“

„Nepričakovana je res smrt nadvojvodova, a storil je veliko. Bodimo mu hvaležni za to in ohranimo mu blag spomin“, pripomnil je grof Ureh Celjski.

„Jaz pa menim, da kar najprej poberimo kopita in odrinimo domov, da se nam še kaj ne primeri v tem začaranem gnezd“, mislil je Turjaški.

„Ista je tudi moja misel“, oglasi se grof Herman, „le da bi jaz ničesar ne jemal s seboj

iz Milana, tudi Viride ne, ko bi že ne bila poročena z vojvodom. Zdi se mi, da je ona tisti zli duh, katerega seboj odpeljemo, da nam bo doma delal nadlego.“

Dvorni kapelan Peter pa je opominjal mlade duhove, da ne smejo tako ostro soditi človeka, „saj se tudi grešnik lahko vsak hip predrugači in poboljša, kar mora biti tudi vseh skrb.“

Ganljivo je bilo slovo knežne Viride od domače hiše. Ko je prišel dan ločitve, vstala je zgodaj in šla v cerkev, kjer je molila dalje nego navadno. Vedela je, da je to resen trenutek v njenem življenju. Potem se urno napravi v potno oblačilo ter gre najprej sama k očetu in materi. Bleda je stala pred silovitim Barnabom in še ni mogla govoriti; zato jo prime oče prijazno za roko in reče: „Sedaj torej greš, draga moja. Hodi srečno! Pomni vselej, da si Viscontijeva, in ohrani v vseh okoliščinah svojo ponosno nprav. Ne zabi, zakaj greš v Avstrijo, da proslaviš sebe in svojo domovino. Ako bodeš imela težave in zapreke, sporoči mi, saj smo sosede in ne bode pretežko vplivati na dunajski dvor. Pričakujem torej od tebe, da bodeš vredna naše hiše in rodbine.“

„Tega ne zabim nikdar, ljubi oče. Ne grem v Avstrijo samo zaradi Leopolda, verjemite mi, pač pa, ker upam, da dosežem svoje vzore. Ako se mi posreči, in upam, da se bode, prav, ako ne, bodem znala tudi nositi, kar sem si nakopala sama.“

Bleda kakor marmor je stala pred očetom, in govorila je kakor modrijan iz stojiške šole; pa očetu je bila všeč, ker jo je poznal kot otroka čisto po svojem srcu. Pohvalno je pritrdil tem besedam in spremil mlado vojvodico k materi. Odtam pa je šel v družinsko sobo, kjer je bil pripravljen zajutrek za vso družino.

Slovo od matere, sestrice in bratov je bilo kratko, ker so že več dnij govorili samo o tem. Rekla je mati hčeri: „Bog bodi s teboj in ti daj srečo! Podlaga zakonski sreči pa je medsebojna ljubezen in jedinstvo. To jedinstvo bodeš ohranila le, če se boš znala samo sebe premagovati in zatajevati. V začetku bodi bolj skromna, in polagoma si bodeš pridobila srca svojih svakov in dvornikov. Ne pozabi Boga in dolžnosti do cerkve! Sporoči nam večkrat, kako se ti bode godilo, ker veš, da moje srce gre s teboj.“ Obe sta zajokali, mati in hči, in se večkrat objeli. Jednako je objemala in poljubljala sestrice in oba brata. Trgalo ji je srce — oči so bile rdeče od obilnih solzá, vendar se je še močno premagovala.

V obednici je čakalo avstrijsko spremstvo gospôde. Po zajutruku se predstavijo vojvodskemu paru dvorni dostojanstveniki in se poslové od vojvodinje. Kancelar Arigo je bistro gledal izpod

velikih obrvij in stiskal blede, drobne ustnice, češ, to sem spravil dobro. Izabela pa je gledala ponosno in zmagovalno, kakor da se je iznebila svoje tekmovalke. Don Loschi je bil jako žalosten; obljubil pa je, da bo pošiljal vojvodici vse boljše pesmi.

Vozovi in konji so bili že pripravljeni. Kmalu se jame pomikati dolga avstrijska truma po Milanu — želeč si, da dojde srečno domov v milo Avstrijo. Žalostna je bila ta pot domov, kakor je bil vesel prihod v Milan. Leopold in Virida zaradi mladosti nista tega tolikanj čutila,

dasi je umrla nadvojvoda izmed vseh bratov najbolj ljubil Leopolda. Vedel je, da bo viteškega duha in je pričakoval od njega prav mnogo za Avstrijo. To je tudi nekoliko žalilo druge brate in jim budilo zavist, pa se niso upali ustavljati mogočnemu Rudolfu. Sedaj pa, ko je umrl mogočni zaščitnik, preide vlada in jerobstvo na vojvodo Albrehta, katerega so dosedaj bolj prezirali. Leopoldu se je k večjemu dozdevalo, da se bode marsikaj izpremenilo, Viridi pa se niti sanjalo ni, da smrt Rudolfova je zanjo znamenje slabe prihodnosti. (Dalje.)

Oj pridi zopet!

Oj pridi zopet, dušo mi prevzâmi
Po trudnem delu, zôrna poezija:
Pogrešal dolgo tvojega sem sîja,
Dovolj sem dolgo se boril z željâmi —
Oj pridi zopet, dušo mi prevzâmi!

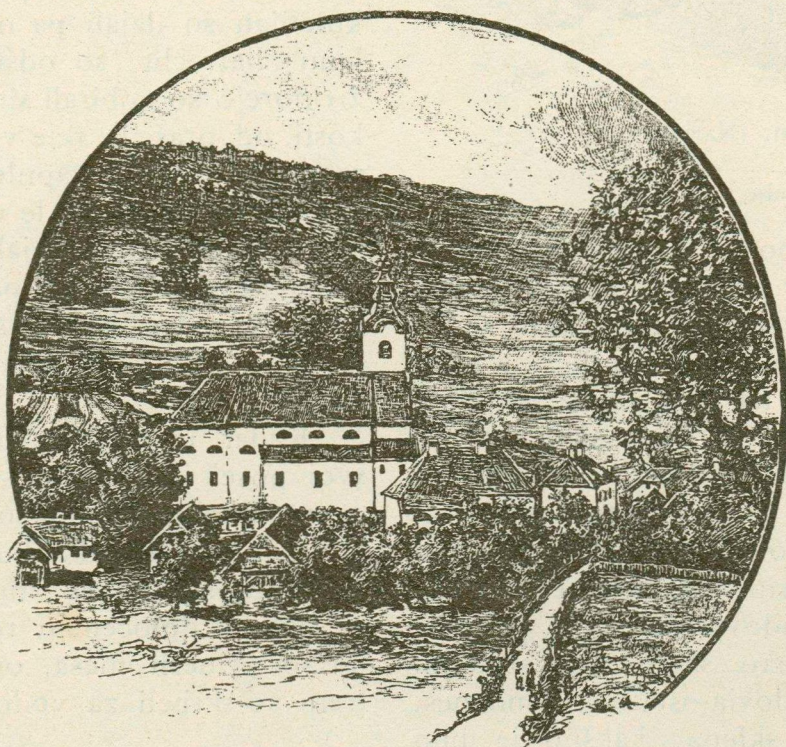
Utêšen um — ni ãlovek še utêšen,
Srcé in um, oboje nam je dano —
Duhá sem jaz živîl z modrosti hráno,
A naj je dvójbe vôzel mnog razrêšen:
Utêšen um — ni ãlovek še utêšen!

Srcé za vzóre svêtle, neminljive
Srcé je naše polno koprnenja,
In ko je dviga moč oduševljenja,
Izraza íšče si, beséde žíve
Srcé za vzóre svêtle, neminljive.

Oj blagor, kômur slast je podeljêna,
Kar çuti, v tihi, jásni spev izliti:
Radóst in bol sladkó mu je çutiti,
Ko pesem draga mu je zaroçêna . . .
Oj blagor, slast mu vsa je podeljêna!

Zatorej pridi, dušo mi prevzâmi
Po trudnem delu, zôrna poezija:
Pogrešal dolgo tvojega sem sîja,
Dovolj sem dolgo se borîl z željâmi —
Oj pridi, zopet, dušo mi prevzâmi!

Mih. Opeka.

Krka na Dolenjskem. (Narisal Jos. Germ.)

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

Loški okoličan. (Narisal G. P.)

(Dalje.)

Ker smo govorili poprej o mestnem ozidju, povemo še drugo, kar smo zvedeli o njegovi zgodovini. V mestnem arhivu smo našli to-le: V preteklem stoletju so bila troja mestna vrata že jako slaba; bila so na tem, da se porušijo. Zato je prosilo meščanstvo v malem travnu l. 1789., da bi jih smeli podreti in prodati na javni dražbi. Okrožno sodišče je to dovolilo in naročilo, naj se poderó do 1. velikega srpana istega leta in ob jednom tudi mestni zid v bližini vrat. — Ostalo zidovje se je pa pozneje podiralo samo, nekoliko še v tem stoletju. Nekaj malega je od zidovja ostalo še dandanes, in lahko se iz tega sklepa, kakšno je bilo nekdej.

Toda obrnimo se na drugo stran! Poglejmo nekoliko razmere loških podložnikov v nekdanjih dneh! Posestniki v pravem pomenu so bili le loški meščanje.¹⁾ Vsi drugi so bili le najemniki, kateri so morali na razne načine, ali v pridelkih ali v denarjih, ali pa oboje skupaj plačevati svojim gospodom. Posestva so se dajala v najem za tri leta. Dve leti je dajal najemnik najemščino, tretje leto je bil prost. Ako se je najemnik vèdel pošteno, da se ni pregrešil na nikak način, prejel je po preteklem obroku posestvo še nadalje v najem, sicer so ga odslovili. Iz tega torej lahko spoznamo, da je moral poštenjak, vesten mož biti oni, kateri je hotel na loškem gospodstvu prejeti kaj sveta v najem. Ako je podložnik umrl, moral je dati škofu vola (sterbochs) in jagnje (frischungus). Imetje se je razdelilo na tri dele: jeden del za škofa, jeden za dediče in vdovo, jeden pa za dušni pokoj. Le Korošci (Kaerner, Carinthiani), kateri so se naselili okrog Loke zato, da so obdelali gozdnati svet, imeli so potem obdelano posestvo kot last. Smeli so je slobodno prodati, toda z zagotovilom, da bode naslednik poštenjak. Ob taki priliki se je plačalo za škofa le nekaj malega.

Plačevali so dvema gospodoma: škofu in vojvodi. Prvemu so dajali žito in denar, nekaj o sv. Juriju, nekaj o sv. Mihelu, pa tudi male živali, temu pa na vsaka tri leta prašiča (porcus advocatalis). Žitna cena se je določevala o svetem Juriju, plačevala pa o sv. Mihelu. Pri novih kmetijah so dajali pa nekaj „šiling“. Namestu lanu (harrecht) so odštevali kaj drugega. Od živinoreje so pobirali sir (caseus) določene velikosti, od prašičje reje v gospodstva gozdih (aditrecht) pa pleče (scapule) ali pa oves ali nekaj v denarjih in še to le včasih. Od vinoreje, kar je posebno čudno, dajali so janca (frischungus). Neka posebna pravica pa je bila poklon (pogklon), t. j. dva kmeta skupaj sta morala dati janca, in ako ga nista imela, pa odšteti 16 denarjev.

Kadar je prišel škofov oskrbnik opravljat svoj posel in sicer o svečnici, o sv. Juriju in o sv. Mihelu, morali so ga podložniki preskrbljevati z vso hrano. Tudi kadar je prišel škof v Loko, skrbeli so mu podložniki za hrano in sicer v določenem redu in na razne načine. Ti so prinesli mesa, oni rib, drugi kapunov, tretji so skrbeli za vodo itd.

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. I. 1861., str. 1—7.

Poleg tega so podložniki imeli tudi še druga posebna opravila. Travnike škofove po Žabnici in okolici so kosili Bitenjci, okrog Godešča pa ondotni prebivalci. Podložniki iz Trnja, Veštra, Moškrina, Crngroba in Vincarjev so obdelovali škofove vrtove, gradili, repo spravljali, seno obračali in sušili, gojili vinograde v Stražišču, kakor tudi na Kamnitniku. Poleg tega so morali tudi sneg s strehá in cest spravljati, drva pripravljati, snažiti dvor spodnje trdnjave, žito meriti, tudi na apno paziti in še mnogo drugih opravil opravljati, s kratka: imeli so izmed vseh največ dolžnostij.

Brojci in Godeščani so hodili tudi po vino na Dolenjsko (marchwein) in na Laško za škofovo potrebo. Neki kmet iz Stareloke, „vazzarius“ imenovan, imel je dolžnost, da je skrbel za sode.

Kadar so popravljali ali zidali pri škofovih poslopjih, skrbeli so podložniki iz sedanje reške in deloma tudi sorske župnije za vodo, apno, pesek ter sekali v gozdu les. Obtesavali so pa les, deske in kamenje vozili in še marsikaj drugega opravljali prebivalci iz Sopotnice, Gabrške gore in potem sploh, kar jih je bilo iz koroškega županstva po hribih na desnem bregu Sovre („die armen laewt auz dem kaerner ampt“).

Pevenčanje so bili škofovi lovci; skrbeli so za to, da ni kdo brez pravice lovil divjačine in rib. Zato so pa le nekaj malega v denarjih dajali od svojih posestev.

Kakor je bilo na loškem posestvu dobro urejeno kmetijstvo, tako je dobro uspeval tudi obrt; zlasti so škofje skrbeli za rokodelski stan. V ta namen so podeljevali svojim podložnikom razne pravice in sloboščine. Škof Janez III. Grünwalder je dné 14. vinotoka l. 1451. potrdil Ločanom posebne pravice, katere so bili prejeli že 20 let preje. Te pravice se tičejo mestnega sodstva in svetovalstva, potem mere in tehtnice na trgu, občnih potreb, trgovine na deželi, prekupovanja in kazni radi tega in slednjič vedenja do vsakega novega škofa itd. Ravno te pravice jim je pozneje potrdil tudi Filip dné 17. kimovca l. 1499.

Povedali smo že, da so bili loški rokodelci združeni v posamezna društva, „cehe“, kateri so imeli tudi posebne pravice ali sloboščine. Tako so se n. pr. posamezni krojači pritoževali, da jim ptujci, ki nič davka ne plačujejo, jemljó delo v mestu in s tem škodo delajo njim, kateri plačujejo doneske. Zato so se domači krojači združili v ceh s posebnimi pravili, kakor: da ptujec ne smé v Loki delati, ne da bi mu domači mojster dovolil. Tudi ne sme noben krojač opravljati svojega obrta, ako ni v cehu; kdor ravna zoper te določbe, naj se ostro kaznuje.

Škof Janez IV. je potrdil loškim krojačem rokodelski red dné 21. vinotoka l. 1457., ravno tako tudi pozneje škof Filip l. 1499. dné 13. kimovca. Tako se je loški krojaški stan povzdignil do večje veljave in sreče.

Kovačev je bilo v Loki nekdam mnogo. Vsi kovači iz mesta in Puštala so imeli skupaj društvo in patrona Marijo in sv. Aloja. To društvo je bilo najbrže s krojaškim vred ustanovljeno in potrjeno, kateremu patrona sta sveti Anton Pad. in sv. Lucija. Pri kovačih se je zahtevalo, da je vsak cehovec moral iti s prižgano svečo, kadar je bila procesija sv. Rešnj. Telesa dan. Kdor je hotel kovati v Loki, moral je biti oženjen, izkazati se spretnega mojstra, v enem letu doseči meščansko pravico in vstopiti v kovaški ceh. Pomočnikov ni smel odpusčati pred določenim časom; plačeval je redno vsake kvatre v skupno blagajnico svoje doneske; kadar je umrl kak kovaški mojster, šel je za pogrebom. Te določbe sta potrdila dné 26. rožnika l. 1475. in 14. kimovca leta 1499. v Loki škofa Sikst pl. Tannberg in Filip.

Tudi krznarski ceh je bil v Loki; njegova pravila so bila podobna kovaškim; neka točka je prepovedovala prodajati divjačino. Ta krznarski red sta potrdila škofa Janez IV. dné 26. grudna l. 1459. in Filip dné 13. kimovca l. 1499.

Lončarsko zadrugo je potrdil škof Filip dné 5. malega srpana l. 1511. Njena pravila so podobna prejšnjim, samo da obsegajo še nekatere druge določbe, kakor: letni društveni praznik je velikonočni ponedeljek, določeno je tedensko plačilo, določeno marsikaj o učencih, kakor n. pr.: ko učenec dosluži tretje leto, mora mu napraviti mojster novo obleko itd. Red je določil kazni za one, ki bi ga kršili.

K tem cehom so pozneje pristopili tudi drugi rokodelci, kar je rokodelski stan jako utrdilo in povzdignilo. Vse življenje in delovanje je bilo zares živahno in vsestransko požrtvovalno, in to je Ločanom pomoglo do sreče. Želeti bi bilo, da bi se, kakor po drugih krajih, tako tudi v Loki rokodelci raznih obrtov združili v jedno rokodelsko društvo, katero bi potem rokodelski stan sploh pospeševalo in krepilo. To bi obnovilo staro loško veljavo. Loka bi se v bran postavila vsem ptujim pogubnim življem, kateri se urivajo med Ločane.

Iz teh podatkov so razvideli naši čitatelji, da škofovska vlada v loškem okraju nikakor ni bila slaba. Škofje so umevali, kako je treba podložnikom pomoči gmotno. Lepe vasi, čedna poslopja, poljedelstvo in obrtnost, ki tudi dandanes nista na nizki stopinji, — vse to priča, da je doživela Loka v minulosti res srečne dneve. Seveda ponemčevanja nikakor ne odobru-

jemo in le želimo, da bi se odpravili poslednji nedostatki, izvirajoči iz prejšnjih razmer.¹⁾

Treba je tudi kaj povedati o nekdanji noši in šegi Ločanov. V mislih nam je najbolj kmečko ljudstvo, saj gospôda itak nima prave narodne noše. Pristni Ločan iz nekdanjih časov je imel visoke hlače skoro do pod pazduhe, bodisi jirhaste ali iz drugega blaga, škornje čez kolena, spredaj telovnik škrlaten, pozneje pa baržunasten, rožasto nadičen in s celo vrsto srebrnih gumbov, izprva debelih, dandanes že drobnih ozaljšan, čez pleča kratko višnjevkasto suknjico, na glavi pa velik klobuk, izpod katerega je visel pisan ‚cof‘ po hrbtu, ali pa tudi kapa iz polhovih kož, katere zadnji polukrožni del je bil kot naslanjalo višji od sprednjega — rekel bi — sedala. Tak je bil pravi Ločan. Kadar je prišel na somenj v mesto ali drugam, nosil je čez ramo ‚bisago‘, iz katere pa je domov gredočemu gledal na jedni strani greben za statve, na drugi pa grablje ali kaj jednakega. Iz kratke pipe pa, ‚polževke‘ imenovane, pušil je tobak. Po zimi se je oblačil v bel (dandanes je rjav) kožuh, ki je bil po hrbtu okrašen z raznimi vezanimi cveticami. Ako je srečal hribovec svojega soseda gorjanca, ki je domov gredé počasu korakal vase zamišljen, in ga je vprašal: „No, Gropa, kok pa je kej, kok?“ — „Tok je, tok“, odgovoril mu je čez dalj časa, oddahnavši se nagoovorjeni; „Maklav, veš, staramo se, staramo“, ter šel dalje zamišljen svojo pot.

Pred kakimi 15 leti si videl še kmečke neveste z dragoceno ‚avbo‘ na glavi in s srebrnim pasom prepasane, pa v lepo belih nagubanih srajčnikih in modrih tibetovih krilih prišedše k poroki. Pred 50 leti pa so še meščanke o prazničnih dnevih sploh hodile z ‚avbo‘ in srebrnim pasom nadičene v cerkev k službi božji. Sploh pa je bil nekdanj pri Ločankah jako v čislh lepi beli kožuh po zimi, sicer pa temna suknjica in „mezljanasto“, t. j. na pol volneno, na pol pa prejnato krilo ali raševina. Tudi jako močni, razno pisani ‚cvilih‘, kakor so ga zvali, bil je priljubljen; s kratka: domača tkanina je bila v čislh. Hčerina hči je nosila obleko svoje stare matere, pa je še ni raztrgala. Odkar je pa tovarniško ptuje blago prišlo med svet, odkar vedó tudi v najvišjih hribih, kako krasna in očem ugajajoča svileni in volnena raznovrstno pisana in rožasta, pepelnasta in temna ‚roba‘ se kupi v mestu pri postrežljivi in prijazni (po domače) „Lukeževi Miciki“, odtlej pa vsa omenjena

obleka nežnega spola počiva upokojena le še pri kaki varčni mamici v shrambi, da ne uide iz spomina. Zlasti je obžalovati, da so izginile skoro do dobrega celó na kmetih gorenjske lepe snežnobe lepe peče. Tudi ženski škornji, katerih spodnji del je bil iz črnega, zgornji pa iz belega usnja z zelenim obrobkom, izginili so iz navadne noše loških žená. Ločan je sicer trden v svojih navadah, a danes se je vendar že jako premenil, navzel se je mestnih novotarij.

Naposled še prav kratko o loškem praznoverju.

Iz nekdanjih časov se je ohranilo med prostim ljudstvom še mnogo vraž in praznoverja. Tako n. pr. še ni mnogo let, ko se je pripetil ta-le slučaj: Pri nekem kmetu zbolí krava. Gospodinja pokliče mazača ter vpraša, kaj je vzrok bolezni. „To je nekdo naredil“, pravi mazač. „Dobro pazi, kdo te bo prvi česa prosil na posodo, tisti je.“ Pride pa soseda drugo jutro na posodo prosit malo pšena, ker ga še ni dobila iz mlina. Namesto pšena pa prejme žena poln koš psóvk, in morda bi bila še ob lase, da ni odšla urnih nog. Tako se je spočelo brez krivde sovraštvo med sosedoma. — Na kresni večer mečejo v zrak prižgane metle, da bi posmodili vse čarovnice, ki bi hotele Ločanom škodovati. — Ako zjutraj srečaš žensko poprej nego moškega, je to še vedno Ločanu za nesrečo. Ravno tako je petek nesrečen dan: „petek slab začetek“; otročnica ne pride ta dan k vpeljevanju. — Na sveti večer se hodi v ris ali sedemkrat okoli hiše in potem se vznak ozreš skozi okno, pa zveš svojo usodo v bodočem letu. — Ako pride sova k hiši, potem je gotova smrt v njej. — Včasih so radi verjeli kakemu sleparju, rajši, kakor resnicoljubnemu človeku. Ni še davno, ko so po kmetih čakali ‚antekrista‘ z vilami, kiji in drugim enakim orožjem, da bi ga pokončali, ko bi se jim prikazal od kod.

Pa dovolj o tem! Vsak kraj ima slabe, pa tudi dobre strani. Gotovo imajo Ločani jako lepa svojstva, lepe zmožnosti, dušne in telesne. Da bi jih le rabili vedno v svojo srečo in napredek, da bi tako bili trden steber naše slovenske domovine! Kako lepe kraje imajo za svojo domačijo, zdravo podnebje in rodovitna zemlja jim sladita zemeljsko življenje, bistri in čvrsti otroci so jim v veselje v domači hiši: o da bi tudi nikdar ne popustili ali zanemarili poglobitne podlage tukajšnji in bodoči sreči, — katoliške vere in katoliškega življenja. Kakor so se od nekdanj odlikovali v tej vrlini, tako naj bi jim bila tudi vodnica v srečno bodočnost.

(Dalje.)

¹⁾ Da so se škofje vsaj nekoliko trudili za slovenščino v naših krajih, to pričajo „brizinški spomeniki“. Prim. Marn, Jezičnik XXV., str. 65.

Ogled po stari povestnici slovenski.

(Nekaj zgodovinskih črtic, zlasti iz dôle Rimljanov. — Spisal *Andrej Fékonja*.)

(Dalje.)

Jezik latinski.

Rimljani so v premaganih mestih ustanavljali tudi šole. Že za Sertorija (proprêtorja v Luzitaniji 80 — 72 pr. Kr.) je v Hispaniji cvetel nauk grškega jezika, in v Galiji so za cesarja Gracijana (375 — 383) že bila osnovana latinska učilišča. Tudi Noričani so se naučili rimskega jezika, akoravno ne vsi, vendar vsaj imenitnejši in plemenitniki naroda; in Velej Paterkul je že l. 30. po Kr. pisal, da je po vsej Panoniji znan latinski jezik in da je večini rabila celó književnost rimsko. — No, do klasične izvrstnosti menda niso dospeli ne ti ne oni.¹⁾

Tako je torej z rimskimi gospodarji zavladal tudi pri nas latinski jezik. Iz Valerija Maks. II. 2 in Suetonija Klaud. 16. vidimo, da so Rimljani podjarmljene narode silili latinskega jezika se poprijemati, in da so rimski namestniki in vse druge oblasti vse ukaze, povelja in odloke izdajali v latinskem jeziku, da celó niso hoteli v drugem jeziku s podložniki govoriti, kakor v latinskem; in ako ga podložnik ni znal, moral je iskati tolmača. Vsi sodniški posli so se zvrševali v latinščini, in tako so sodniška opravila bila sredstvo, da se uvêde latinski jezik med podjarmljene narode. Tudi noriški in panonski vojaki, vrnivši se iz rimskih taborov, prinašali so s seboj z rimskimi običaji tudi znanje latinskega jezika ter ga razširjali med domačini.²⁾

Rimsko verstvo.

S ptujimi ljudmi in običaji je prišlo k nam še ptuje, to je rimsko verstvo in bogočastje. Tempelj bojnega Marta v Celeji n. pr. je bil na glasu po vsej cesarjevini. Ali na primer, ko se je cesar Teodozij vračal iz Panonije v Italijo l. 388, prišli so mu naproti (kakor nam javlja Latin Pakat) „imenitni senatorji v snežni obleki, častitljivi duhovniki „flamines“ v meščanskem škrlatu, odlični svečeniki s šiljastimi kapami“, — torej pogani poleg kristijanov, in to še celó pod konec IV. veka po Kr. Mnogi spomeniki rimskim bogovom in kamenene podobe raznih božanstev rimskih pak se nahajajo po naših krajih še dandanašnji.

No, spomina vredne so tukaj besede našega Dav. Terstenjaka o politiki rimskih cesarjev: „Kakoršna je bila z državnim življenjem, ta-

košna je bila tudi z nabožnim (religijoznim). Rimskim božanstvom jednaka so šla pod latinskimi imeni; tako n. pr. Perun pod Jovovim, Radogost, Svetovit pod Herkulovim in Martovim itd.; le kjer niso uzbekov in uzbekov našli, pustili so domača imena.“ Zato pa menda tudi v teh kamenenih spomenikih in simboličnih obrazih vsak Jupiter O. M., Mars, Hercules, Apollo itd. ne znači vselej baš rimskega boga, temveč verjetno pogostoma tiči pod temi latinskimi imeni in znaki kak slovenski Perun, Svetovit, Radogost, Belin, Krak itd.¹⁾

Národno gospodarstvo.

Omenimo še nekaj o poljedelstvu in rokodelstvu, obrtnosti in umetnostih nekdanjih Noričanov in Panoncev!

V Noriku je bilo poljedelstvo in vrtnarstvo na visoki stopinji, kakor je razvidno iz življenjepisa sv. Severina (po Eugipiju Sect. IV.). Pečali so se pa Noričani tudi z vinarstvom in ribarjenjem. Tudi živinoreja je bila pri njih v lepem cvetu in travne planine noriške za njo jako prikladne.

Posebna in imenitna vrsta dohodkov Noričanom so bile pa rude. Strabo IV. piše, da so Tauriščani imeli najbogatejše zlate rudnike. „Ko so barbari Rimljanom dopuščali jim pri rudarjenju pomagati, tedaj je zlato po Italiji izgubilo tretjino svoje cene.“ Imenitno je bilo tudi noriško železo, katero so izdelovali v domačih tvornicah izvrstno in umetno. Tudi sol so kopali in varili.

Med rokodelstvi je slovelo posebno kovaštvo, in noriške ščitarnice so bile jako imenitne (kakor se veli v Notit. Imper. occid. 58 sl.). Razven tega so Noričani žgali oglje, pa sekali drevesa, iz katerih so (kakor še dandanes) tesali ladije in jih po Dravi in Savi na prodaj vozili sosednim narodom.²⁾

V Panoniji je bilo življenje težavno. Po panonskih dolinah je bilo v onem času mnogo muž in jezer; po goratih krajih pa je bila dežela gozdnata, polna logov in dobnav. Vse to je bilo krivo, da podnebje ni bilo ugodno, večji del leta so imeli mrzlo vreme. Nemilo podnebje pa ni dopuščalo vinskega pridelka; šele cesar Prob je zasadil precěj vinogradov v doljnih straneh Panonije; tudi oljka ni rastla.

¹⁾ in ²⁾ Prim. Novice 1853, št. 78; 1854, št. 10; 1859, št. 12.

¹⁾ Novice 1859. 12, 14. Prim. „Pannonica“ str. 17.

²⁾ Dav. Terstenjak: „Novice“ 1854. 10.

Panonci so bili torej bolj lovci, ribarji in nekaj tudi poljedelci. Ti-le so živeli največ ob ječmenu in prosu; iz ječmena so si tudi varili pijačo, ki se je po svedoštvih Amijana Marcelina in sv. Hijeronima zvala „sabajum“ t. j. zabaj, zobaj.

Stari pisatelji ne omenjajo, da bi pri Panoncih bila cvela trgovina. Njih trgovinsko blago so bile jedino kože, ribe, rogata in drobna živina, za katero so dobivali iz Italije vino in olje. Na svojih rekah so imeli Panonci jako preproste ladije — iz debla izdolbeno korito.

Pač pa so bili Panonci (kakor še sedaj Slovenci) umetni lončarji; v Panoniji nahajamo štiri keramične (lončarske) zloge: keltski, ilyrski, panonski in rimski. O obleki Panoncev pravi Dio Kasij 49, 36, da so nosili telovnike z rokavi, katere so od tkanine po domači šegi prikrojali in sešivali, in katero robo so imenovali „panne“. ¹⁾

Ko so Noričani in Panonci prišli v oblast Rimljanom, naučili so se tudi od njih raznih drugih potrebščin, a tudi nepotrebščin. Tako so n. pr. Panonci posebno sloveli za „augure“ (pticevolhvoyatelje), katere je jako čislal cesar Septimij Sever. Rimljani pa so že upotrebljevali tudi v naših krajih toplice, o čemer nas še spominjajo imena: Rimske Toplice, Laške Toplice; znane so jim bile tudi Krapinske in Varaždinske in dr. toplice.

Davki.

Preustrojena državna uprava s tolikim številom plačanih uradnikov ter ptuji vojaki so stali mnogo, mnogo novcev. Da so cesarji mogli poplačati silne troške, nakladali so velike davke, katere je ljudstvo prav težko plačevalo ter zato ubožavalo čim dalje bolj. Davki, v denarju in v pridelkih, so bili posebno hudi za Dijoklecijana in Galerija, pa za Konstantina Velik. in njegovih naslednikov. Posestnikom se je zapisovalo število živalij, dreves, trt; kdor ni plačal, postal je suženj. Redki so bili uradniki, ki so pobirali davke po pravici in usmiljenosti. ²⁾

Vojne in boji v rimski dōbi.

Kakor so vladohlepni in svetaželjni Rimljani imeli v svoji državi in zunaj njenih mej vedne vojske, ali se boreč v domačih prevratih, ali pak odbijajoč ptuje napadalce: tako je tudi slovenska zemlja ž njimi vred čutila njih nadlogo in silo.

No, ker ni naš namen, da pišemo povestnico Rimljanov in rimske dōbe v obče, temveč ogledujemo samo zgodovino naše domovine, zatoorej omenjamo tukaj le one bojne in vojne dogodke,

kateri so se v rimski dōbi vršili na naši zemlji ter so nam posebej znani.

Najpreje imamo velik vstanek v državi in domače boje.

Rimski podložniki, s prekruto vlado svojih gospodarjev nezadovoljni, poskušali so večkrat osloboditi se neljubega gospodstva. Posebno so se Panonci upirali Rimljanom zaporedoma že za cesarja Augusta l. 13., 12., 11. pred Kr., a so vendar morali vsakikrat odjenjati. ¹⁾

A ko se pozneje Augustov pastorek Tiberij nameni iti v boj na Sueve (ob izvorih Dunava) in njihove zaveznike pod Marbodom, tedaj zgrabijo za orožje vsi prebivalci Panonije, Dalmacije, ljudstva med Italijo, Norikom, Trakijo in Macedonijo, med Dunavom in Jadranskim morjem — torej ves Véliki Ilyrik — da otresejo rimski jarem. Kakor pripoveda M. Velej Paterkul II. 110, bilo je kakih 200.000 bojnikov pešcev in 9000 konjenikov. Del teh čet je udaril pod Batonom in Pinetom prek Nauporta in Tergesta proti Italiji ter bi bil došel v desetih dneh pred sam Rim. Rimljani hitro sklenejo z Marbodom mir in se lotijo vstajnikov. Ž njimi so se bojevali blizu tri leta 6 — 9 po Kr. tako silno in trdo, kakor nekda s Punci (Kartaginci). No, vodje vstašev se razpró; Bato umori Pineta, in Tiberij odpodi Panonce skoz Celejo nazaj do Boča, kjer jih pomiri. ²⁾

Ne dolgo zatem, ob smrti cesarja Augusta l. 14. po Kr., se vzdignejo panonske legije 8., 9., 15. pri Petoviju, Celeji in Emoni proti Augustovemu nasledniku, cesarju Tiberiju, ker jim ta ni hotel dajati večje plače in oplenijo tudi Nauportus; a sedaj jih potolče Tiberijev sin Druz mlajši. ³⁾

V prepirih za cesarski prestol med Otonom in Vitelijem leta 69. so pristale legije 3., 7., 8., 11., 13. in 14. k Otonu ter mu hitele na pomoč v gornjo Italijo; a premagane so se vrnile v Panonijo. V enakem prepiru nato med Vitelijem in Vespazijanom so se odločile panonske legije za Vespazijana ter so drle zopet iz Petovija v Italijo in v bitki pri Kremoni pomagale novemu cesarju na prestol l. 69. ⁴⁾

Ko so pozneje, leta 193., ilyrske in panonske legije izbrale svojega vodjo Septimija Sevéra za rimskega cesarja, spremile so ga skoz naše dežele slovesno v stolno mesto Rim. In zopet tako je l. 238. Maksimin Tračan, za cesarja izbran, vodil panonske legije skoz Petovij, Celejo, Emono, (tu prenočil) proti svojemu nasprotniku Gor-

¹⁾ Dio Cass. LIV. 28, 31, 24.

²⁾ Ankershofen O. c. I. 63. Bato in Pines nista osebni, nego dostojanstveni imeni; bato = otec, pines = pastir (Nov. 1867. 31.).

³⁾ Tacit. Annal. I. 16 etc.

⁴⁾ Tacit. Histor. I. 76, II. 85, III. 15.

¹⁾ Dav. Terstenjak: „Pannonica“ 1887. 13 sl.

²⁾ J. Starè: Občna zgodovina II. 305; IV. Lapajne 12.

dijanu I.; pri Akvileji so ga umorili njegovi vojaki.¹⁾ Tudi v poznejši razpri zaradi državne meje med cesarjema Konstantinom (v zapadu) in Licinijem (na vshodu) se je dogodil resen

Pogled na kapucinski (Franc-Jožefov) most v Škofji Loki.

povod domačemu boju uprav tu na naši zemlji, ker je namreč Licinij pri Emoni podrl Konstantinove podobe in kipe l. 314.²⁾

¹⁾ Herodian. VIII. 1 etc.

²⁾ Excerpta de Constant. M., prim. Ankershofen I. 116.

Vojne med Germani in Rimljani.

Kar se dostaje bojov Rimljanov z german-skimi narodi, omenjajo nam jih pisatelji le bolj ob mejah gornjega in dolnjega Podunavja; tako bi se zdelo, da je tedaj v pokrajinah med sred-

njim Dunavom in Jadranskim morjem, to je v naših deželah slovenskih, bilo več ali manje mirno.

Toda, — pripominja Fr. v. Ankershofen o. c. I. 100 sl. — ako dobro premislimo poročila o vojnah med Rimljani in Germani, kako močne in obsežne so bile zlasti germanskih narodov medsebojne zveze in kako daleč so se razširjale vojne teh narodov, pa kako so barbari često v istem času pustošili na vshodu in v zapadu, iz česar nam je sklepati, da so osrednja in sosednja ljudstva skupno delovala, posredujoč od Črnega morja tje do Rhêcije: tedaj pač ni dvomiti, da tudi naši kraji niso trpeli manje, nego li one oddaljene strani.

Dežele ob gornjem in doljnem Dunavu so bile prvo in glavno pozorišče dogodkov v bojih z raznimi barbari. Zato so se tudi zgodopisci ozirali posebno na te ter največ pripovedovali o njih. Ali že sama njihova pripovedovanja nam kažejo, da se tedanje selitve narodov niso razširjale samo zapadno od gornjega Dunava ali vshodno od doljnega Dunava, temveč so prehajale tudi v osrednje zemlje, v provincije na jugu srednjega Dunava, in torej tudi v Norik in Panonijo, pa v Karnijo in Istrijo, t. j. prav v naše dežele slovenske.

Izrečno se omenjajo najpreje Markomani in Kvadi in drugi germanski razrodi, ki so iz sedanje Češke in Moravske pa iz južnih mejnih pokrajin ob času cesarja Marka Aurelija napadali in plenili rimske dežele od Dunava do Adrije ter so (po poročilu Jul. Kapitolina in Amijana Marcelina XXIX. 6) dvakrat, leta 166. in 170., pridrli celó do Akvileje in to mesto obsedali, dokler jih ni omenjeni cesar odbil nazaj za Dunav.¹⁾

Za temi so bili zlasti Alemani in Goti, kateri so v tretjem stoletju h krati sovražno napadali rimsko državo; Alemani v zapadu ob gornjem Dunavu, Goti pa na vshodu ob doljnem Dunavu. Kakor pripoveda Herodijan VI. 7, poklicali so bili l. 233. prokuratorji ilyrskih provincij cesarja Aleksandra Sevêra iz Orije (Antijohije), da pride braniti Ilyrik in Italijo proti germanskim Alemanom, od katerih je pretila nevarnost tudi ilyrskim narodom, mejašem in sosedom Italije. No, Italija in Ilyrik sta mejila ob Alpah, torej so se sovražniki bližali tudi naši zemlji slovenski. Dalje pravi govornik Eumenij določno, da sta za cesarja Galijêna (260—268) bili med drugimi rimskimi provincijami tudi Norik in Panonija opustošeni po sovražnikih. A Jutungov, ki so za cesarja Aurelijana l. 271. plenili okolo Medijolana in so po poročilu Vopiska (in Aureliano p. 214) prouzročili grozen

strah in nemir celó tam v Rimu, morala je biti gotovo tolika množina, da so se jim isti pač težko bili ognili na potu med Dunavom in Italijo ležečega Norika, predstraže italijske. O Kvadih in Sarmatih — Jazygih pa velí Eutropij I. 9 naravnost, da so opustošili Panonijo. Na Gote, Karpe idr. ob Črnem morju so vodili skoz Ilyrik velike vojske cesarji Karakala l. 215., Maksimin Tračan l. 236., Filip Arap l. 244., Galijên l. 266., Aurelijan l. 271. in Kl. Tacit 276.¹⁾

V drugi polovici IV. veka so nastale v rimski državi zopet medsebojne vojne, katere so razsajale tudi po naših deželah.

Tako je l. 351. poslal cesar Konstancij, sin Konstantina Vél., v boju proti socesarju Magnenciju iz Panonije v Italijo svojo vojsko, katera se je pa pri Celeji naglo vrnila, ker je Magnencij že preje bil prodril za Savo doli v Panonijo; a pri Mursi (Osek) premagan v velikanski bitki, umaknil se je nazaj skoz Celejo v Italijo do Akvileje l. 352. Devet let zatem, l. 361., pak je hitel zapovednik konjenikov Nevita z rimskimi legijami iz Norika skoz Celejo v Sirmij na pomoč Julijanu Apostati, kateri se je bil uprl cesarju Konstanciju. Leta 364. je prišel cesar Valentinijan I. v Emono v svečanem izprevodu; tedaj je zaslulo ime našega mesta od Dunava do puščave Sahare in od Rajna do Atlantskega oceana.²⁾ Obče nesreče so več ali manj stiskale, vsaj v posledicah svojih, vso cesarjevino.³⁾

Nadalje je leta 388. v boju med cesarjema Teodozijem in Maksimom ta-le, Maksim, gredoč proti vshodu, obsedel Emono; Teodozij pak, premagavši pri Sisciji Maksima in pri Peto-viju njegovega brata Marcelina, podil je nasprotnika skoz Celejo v Emono, tukaj slavno slavil zmago (kakor opisuje Lekat v panegyriku Teodoziju) ter Maksima zasledoval do Akvileje, kjer ga je obglavil. In šest let nato, leta 394., prišel je zopet Teodozij iz Carigrada na proticesarja Eugenija, kateri je bil prišel iz Galije, zasedel julske Alpe in tam postavil kip malika Jupitra. Teodozij premaga Eugenijevega vojskovodjo Franka Arbogasta v vipavski dolini, pri čemer mu je bil čudovito v prid silen gorski vihar. Eugenij sam je bil ujet in obglavil ga je neki njegov vojak, Arbogast pak je ubegnul v gore ter se sam zaklal.⁴⁾

¹⁾ Ankershofen I. 92 sl., 100, 101. Tudi že cesar Domicijan je bil ok leta 90. šel z vojsko skoz naše kraje na nemirne Dake (na sed. rumunskem svetu), a tedaj brez uspeha za zmago.

²⁾ Vid. Ankershofen I. 149, 155. Alfons Müllner: Emona 149.

³⁾ Tako n. pr. kuga 166 in 253—263, potresi 262, lakota 456.

⁴⁾ Ankershofen I., 206, 213 sl. Prim. Ig. Orožen: Celjska kronika.

¹⁾ Prim. Ankershofen I. 76 sl.

Selitev narodov.

V drugi polovici četrtega stoletja so pridrli iz osrednje, velike Azije finsko-mongolski Huni v Evropo, premagali Alane in vshodne Gote (v sed. južni Rusiji) in prouzročili ono silno gibanje med narodi, ki se imenuje selitev narodov. V tej pa je bila zopet naša domovina kakor most, po katerem so se drvila surova ljudstva v Italijo in zopet nazaj v Ilyrijo ter vse križem sveta, skozi dobro dva veka.

Prve selbe.

Najpreje so Zapadni Goti, kateri so ravno kar dobili od Rimljanov selišča v Mëziji (sedanji Bolgariji in Srbiji) pridrli že ok. l. 378. in 380. sëm gori v naše kraje pleneč in moreč. Blizu četrt veka nato je prihrumel njihov kralj Alarik iz Epira v gornjo Italijo, a premagan (l. 403.) se vrnil nazaj v Orijent. In l. 408. je prišel zopet Alarik s svojimi Goti (zapadnimi) skoz Dalmacijo in Liburnijo v Emono, tukaj se utaboril, pa zatem čez reko Akvilis vdrl v Norik in dalje v Italijo. Vselej so barbari seveda strašno klali, plenili in požigali.¹⁾

V sredini V. veka so prilomastili na našo zemljo divji Huni, kateri niso poznali ne vere, ne pravice. Ko je namreč leta 451. grozoviti hunski kralj Atila vodil jedno hunsko vojsko iz dolnje Panonije gori za Dunavom v Galijo, poslal je drug oddelek tje prek Petovija, Celeje, Juene, Viruna itd. Naslednje leto 452. pak je šel „šiba božja“ Atila sam s svojimi Huni skoz Petovij, Celejo, Emono, in dalje do Akvileje, katero je obsedel in porušil, ter prodrl celó do Rima, a pomirjen po papežu Levu Vél. vrnil se je nazaj za dolnji Dunav in tam naglo umrl.²⁾

Za Huni je vdrla četa vshodnih Gotov iz Panonije gori ob Dravi v osrednji Norik, kjer je obsedala mesto Tibernijo (Teurnijo) na Lurnskem polju in stanovnike nemilo oplenila, l. 473. Tedaj je bajè tudi kralj Vidimir vodil vshodne Gote skoz Celejo v Italijo.³⁾

Takoj zatem so se vzdignili germanski Heruli in Rugiji od severnega Dunava (nasproti sed. Beču in Lorchu) ter so pod vodstvom svojega bivšega kneza, sedaj mogočnega poveljnika rimskega, Odoakerja, hrumeli v Italijo. Gređoč tje so ti Germani oplenili in porušili tudi našo Celejo. Odoaker pak je nato v Raveni mladega cesarja Romula Augustula (ki je bil sin rimskega patricija Oresta in hčere nekega Romula iz Petovija) odstavil — ker ta ni hotel dati Germanom tretjine italijanskih zemljišč, kakor

so bili zahtevali — in ga prognal v Lukulan v doljni Italiji.¹⁾

S tem pak je zajedno jenjal naslov rimskega cesarja v Okcidentu.

Germanske države.

Ko je zapadno-rimsko cesarstvo propalo, vrstili so se nestanovitno v posesti naših krajev razni narodi, zlasti germanski.

Herulski Odoaker. Odoaker, prvi germanski vladar, ki se je imenoval „kralja Italije“, vladal je sedaj tudi nad vso slovensko zemljo. Imenitnejše državne službe je poveril Rimljanom, vojaške pa Germanom, katerim je mesto plače dajal zemljišča. Leta 486. je vodil sam svojo vojsko nad Rugije, kateri so se bili naselili pri doljnem Dunavu; in naslednje leto je poslal nad-nje svojega brata Aonolfa, kateri jih je spodil iz Panonije. Aonolf pak, vrnivši se v Italijo, vzel je po kraljevem ukazu malone vse Rimljane iz naših dežel s seboj, l. 488. Menda je bil Odoaker izprevidel, da ne more obraniti več Panonije in Norika divjih narodov; zato je pozval Latince v Italijo, one dežele pak prepustil njihovi usodi.²⁾

Vshodni Goti. Odoakerjevo oblast je pokončal Teodorik Vel., kralj vshodnih Gotov. Po nagovarjanju byzantinskega (grškega) cesarja Zenona je šel Teodorik l. 489. s svojimi Goti iz daljne Panonije in Ilyrika mimo Emone in prek julskih Alp v Italijo, premagal Odoaka pri Aquileji, pri Veroni in ob reki Adi ter ga zapodil v utrjeno Raveno, štiri leta zatem pa ga umoril ter sam zavladal nad celo Italijo l. 493. Tako je minulo herulsko kraljestvo in nastopilo drugo germansko, vshodno-gotsko, ki se je sčasoma razširjalo nad Rëcijo, Norik, Panonijo in Dalmacijo.

Teodorik je bil dosta mil in pravičen vladar. Gotom je dal samo ona zemljišča, katera je bil odvzel Odoakrovim vojakom. Dasi sam po veri arijanec, vendar izprva ni preganjal katoličanov. Za Gote je odločil germanske, za Rimljane rimske zakone (postave), pa tudi nekaj meševitih sodišč. Vojaštvo je poveril svojim rojakom, državne službe pa rimskim domačinom, med katerimi slovi njegov minister Kasijodor, zgodovinar krščanski. Za Teodorikovega vladanja so si prebivalci tudi precëj opomogli v gmotnem blagostanju. Vendar se je nezadovoljnost z gotsko oblastjo širila med Italijani, zlasti tudi zato, ker so bili Goti arijanske krive vere. Teodorik torej v poslednji čas tudi ni več zaupal rimskim katoliškim plemenitnikom ter jih je začel preganjati, kakor filozofskega pisatelja

¹⁾ ²⁾ ³⁾ Ankershofen I. 225, 279, 303; Ig. Orožen: Celjska kronika.

¹⁾ Ankershofen I. 321.

²⁾ Ig. Orožen: Celjska kronika.

Boetija in druge; a je tudi sam kmalu umrl, l. 526.¹⁾

Razne oblasti. Po Teodorikovi smrti je pešala moč vshodnih Gotov, ter so nastale na slovenski zemlji zopet velike premembe v državnih in narodnih stvareh. Panonija je prišla z llyrikom vred l. 539. po Belizarju, gornja Italija pa l. 555. po Narzesu v oblast byzantskega (vshodnorimskega) cesarja Justinijana; v Noriku in deloma v Veneciji so vmes silili oblastni Franki. V Panoniji so bili sedaj naseljeni Longobardi, kateri so tudi v naših krajih zavladovali.²⁾

Longobardi. Longobardi so bili zopet germanski narod, ki se je bil od doljne Labe preselil pod Karpate, zatem pak prešel pod kraljem Audoinom prek Dunava v severno in zapadno stran Panonije. Tu so se bojevali z Gepidi ob Dunavu in Tisi, katere je Audoinov sin Alboin s pomočjo Avarov tudi pokončal l. 565. No sedaj so bili Longobardom samim nevarni isti njihovi zavezniki, ki so posedli deželo gepidsko. Zatorej zapusti Alboin s svojimi Longobardi l. 568. Panonijo ter odide prek julskih Alp v Italijo, kamor ga je bil baje povabil grški eksarh Narzes v Raveni. Alboinovim

četam se je bilo pridružilo tudi dokaj Panoncev in Noričanov. A ko so Longobardi podjarmili Gornjo Italijo, segala je že i zatem njihova oblast na naši zemlji sem do Soče in gori do Zile.¹⁾

Longobardi so bili divje-surovi, po svedočanstvu Veleja Paterkula (l. 30 po Kr.) huji, nego navadno Nemci — „gens germana feritate ferocior“ (II. 106); pri razuzdanih gostijah n. pr. so pili iz lobanj ubitih sovražnikov, katere čaše so imenovali „skala“. Tacit Germ. 40 pravi, da so Longobardi sloveli po svoji maloštevilnosti, ter so se zavarjevali proti mnogim in silnim narodom v bojih z drznim počenjanjem. Longobardi so tudi Italijanom dosta ostreje gospodovali nego Odoaker in vshodni Goti. Niso imeli samo vojaške oblasti, temveč kljubu svoji nenaobraženosti so zvrševali po večjem tudi deželsko oblast. Polastili so se vse zemlje; preje bogati in naobraženi posestniki so postali berači, drugi prebivalci so jim pa bili popolnoma podložni. In ta razmera je bila tem huja, ker so tudi Longobardi bili krivoverci arijanci.²⁾ Sčasoma so si res da prisvojili Longobardi tudi romansko naobraženost, ali pri nas so še bili divji, kakor v prvotni svoji domovini.

(Konec.)

¹⁾ J. Starè Obč. Zgod. III. 38.

²⁾ Zlati vek 1863 12.

¹⁾ J. Starè III. 43.

²⁾ J. Jesenko II. 13.

Rim, središče lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

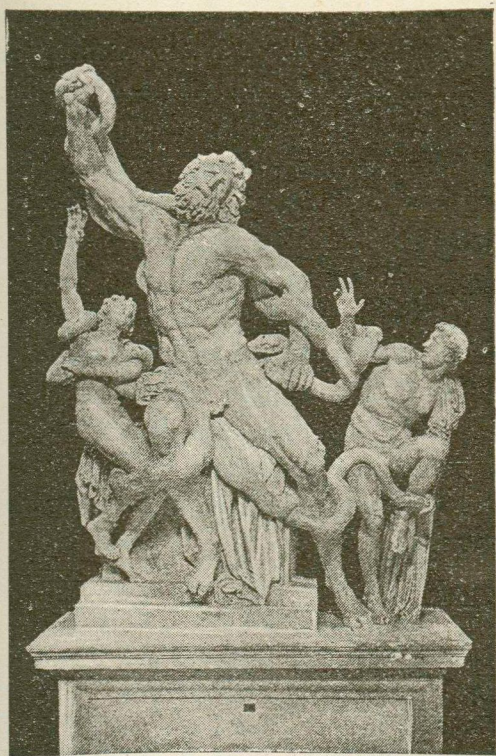
(Dalje.)

Svetovno znan je v vatikanskem muzeju Laokoon s svojima sinoma. Trojanski duhovnik Laokoon je bil razžalil boga Apollona, zato pošlje ta bog dve kači, ki ovijeta Laokoona in njegova sinova ter jih pikata in grozno trpinčita do smrti. Ta trenutek so upodobili v marmornatem kipu grški umetniki: Agesander, Athenor in Polydor na otoku Rhodu ok. l. 430. Pozneje so odnesli veleslavni umotvor v Rim; Plinij poroča, da ga je imel cesar Tit v svoji palači; šele l. 1506. po Kr. so ga zopet našli v rimskih razvalinah. Pravijo, da je to najlepše delo kiparske umetnosti. Michel Angelo sam je rekel, da je „nedosegljiv čudež v umetnosti“. Obrazi, na katerih se bere strahovita telesna in dušna bol, so mojstersko dovršeni. Vse tri osebe se vijejo in z vso močjo branijo strupenih kač, kot bi bile žive. Tu je naravna resnica zadeta v čudapolni obliki. Prizor pretrese dušo in vzbudi v srcu brezmejno usmiljenje do nesrečnih žrtev.

Ravno tako slovi kip „Belvederski Apolon“. Apollon je uprizorjen v trenutku, ko gleda z bistrim očesom za pušico, katero je ravnokar izstrelil na sovražne Galce pred delphijskim svetiščem. Prvotni kip je bil bronast; ta, ki se je do danes ohranil, posnet je po onem v Neronovem času. Krasil je Neronovo vilo v pristanišču Antiju, kjer so ga našli l. 1495. Telesna lepota na kipu je nepopisna. Iz ognjenih očij sije bogov sveti srd; celo postavu pa diči junška moč, lastna samo bogovom.¹⁾

V Vatikanu nahajamo še posebno sloveče delo: doprsni kip boga Zeva. To je posnetek najdragocenejšega umotvora v starem veku, namreč Phidijevega Zeva v olympijskem svetišču. Ako smemo verovati starodavnim poročilom, bil je Phidijev Zev iz čiste slônove kosti, okrašen z zlatom in demanti; bil je neizrekljivo veličasten in neprecenljive vrednosti. Cela Grecija

¹⁾ Naša slika na str. 1. nam podaje glavo belvederskega Apolona.

Laokoon. (Po fotografiji.)

je potovala k njemu; blagrovali so vsakoga, kdor ga je videl. Rimski vojskovodja Aemilij Pavel je dejal, da je v tej podobi videl živega Zeva. Bajka pripoveduje to-le dogodbo: Pobožni in zelo bogoljubni Phidija je molil pred svojim kipom. Hipoma se od-

prejo nebesa, Zev prijazno pogleda Phidija ter pravi: „Ljubimec moj, izborno si dovršil podobo, veseli se plačila v Olympu!“ Umetnik predočuje Zeva kot silnega vladarja nebes in zemlje, po znanih vrstah v Ilijadi I. 526. sl.:

Rekel takó je Kronijon in mignil z mogočnim očesom, Vsipali temnorumeni se kodri okoli vratú so Raz nesmrtno glavó; trepetal sam Olymp je na vrhu!

Vatikanski posnetek originala sevé ne doseza, a je vendar velikega pomena, ker po njem vsaj nekoliko poznamo Phidijevo delo.

Razven imenovanih nedosežnih umotvorov hrani Vatikan iz grške dóbe še med drugimi: Praxitelovega „Amorja“ in njegovo „Arijadno v sanjah“, Apollonijevega „Herkula“ in Lysipovega borilca „Apoksiomena“.

V kapitolskem muzeju se nahaja „il Gallo moribondo, umirajoči Galeb“. Galski borilec, od sulice smrtno zadet, pade na svoj ščit. Z desnico se trudoma dviga, glavo poveša, umira. To je bil predmet izbornemu delu neznanega, toda zelo odličnega umetnika iz Pergama okoli l. 340. pr. Kr. Pozneje je prišel v Rim. Salustij ga je imel v svojih vrtovih, kjer se je nedavno našel.

V palači Ludovisi je doprsni kip boginje Junone, ki spada med najboljša dela grške umetnosti. Starinoslovci jo pripisujejo Alkamenu, Phidijevemu učencu. V isti palači sta „Elektra in Orest“, dovršeno delo gotovo grškega izvira, a iz dóbe, v kateri so že poje male v Greciji lepe umetnosti.

Ko so se umetnosti preselile v Rim, oživele so zopet. Nadarjeni moške, za katere domovina ni imela več nič dela, nič plačila, hiteli so iz Grecije v

Rim. Veselo sprejeti in bogato obdarovani, začeli so tam navdušeno delovati. Rimski cesarji in mecenati so jim naklonili vso svojo milost. Umetnost je zacvela zopet, kakor prej na Grškem. Kazale so se pa najbolj v stroki, katera je bila že prej Rimljanom priljubljena — v stavbarstvu. V Rimu so nastale velikanske palače, o katerih krasoti skoro nimamo pojma. Titijevo in Karakalovo kopališče priča še v razvalinah, da je bilo nekdanj velikansko in lepo. Razven po lepoti so se odlikovala rimska poslopja — kakor rimska država — po silni velikosti. Značilni v tem oziru sta dve, deloma še jako dobro ohranjeni poslopji, ki nas navdajata z občudovanjem.

Prvo je Pantheon, najlepši in jako pristno ohranjeni spomenik starega Rima iz časa cesarja Avgusta, iz zlate dóbe rimske zgodovine.

Avgust je sijajna prikazen svojega veka. Kdor ga pozna, čisla ga s celim srcem. Navdušen za lepoto je obsipaval s kraljevimi darovi umetnike in pesnike. Vse ga je občudovalo, — pesniki so ga kovali v zvezde, narod ga je štel med bogove: mislili so, da sam Jupiter, najvišji med rimskimi bogovi, zavida njegovi časti.

Po njegovem prizadevanju odseva Rim v čudapolnem blesku in svitu. On sam je dogotovil Caesarjeve stavbe, med njimi i gledališče, prirejeno za 150.000 gledalcev; sezidal je 82 novih svetišč in 16 poslopij za ljudska zborovanja in veselice, a za cesarski dvor je postavil prekrasno palačo. Ž njim so tekmovali njegovi bogati sorodniki. Njegov zet Agrippa je sezidal Jupitru na čast imenovani Pantheon leta 27. pred Kristusom. Oblika tega znamenitega svetišča je polukrogla, kupola, 43,5 metrov visoka in toliko dolga v preméru. Odprta je samo zgoraj na vrhu, od koder dobiva svetlobo. Agrippa je okrasil Pantheon z dragocenostmi neverjetne vrednosti. Spodaj ob tleh je stalo sedem največjih bogov v dovršenih kipih iz najdražjega marmorja; okrašeni so bili s slonovo kostjo, zlatom in dragimi kamni. Z rimsko državo je pal Pantheon. Že l. 609. ga je blagoslovil papež sveti Bonifacij IV. v katoliško cerkev; mnogo mučeniških ostankov je postavil na mesto poganskih bogov. L. 655. je grški cesar Konstant to cerkev oropal vseh dragocenostij. Ostali so goli zidovi. Sedaj še je ta cerkev sicer velikanska, toda preprosta; le pričujočnost Najsvejšega nadomestuje nekdanjo bujno krasoto.

Drugo sloveče poslopje rimske dóbe pa je Colosseum, največja zidina starega veka, orjaško znamenje orjaške velikosti in mogočnosti poganskega Rima. Cesar Vespazijan je sezidal za gledališče rimskemu ljudstvu, Tit je l. 70. posvetil. Sedaj stoji še samo njegove razvaline,

a i nad temi mora opazovalec strmeti. Postavljeno je bilo v štirih nadstropjih 49 metrov visoko; oblika je pakrog, ki meri 524 metrov v okrožju. Prostora je bilo za 87.000 ljudi. Koliko je poslopje stalo, ne dá se določiti, skoraj niti misliti ne. Po sto tisoč ljudi je je stavilo vsak dan v krvavem potu svojega obraza. Blizu 20.000 samo judovskih sužnjev je na leto zraven pomrlo zaradi trudapolnega dela. Gledališke igre so bile v njem grozovite. Kri je tekla v potokih. Pri prvi predstavi se je bojevalo 4000 levov in 2000 tigrov; nešteti pa so borilci (gladijatorji), ki so v divjem, nečloveškem boju ostudno morili drug drugega. Pozneje so metali krščanske mučenike zverinam, da so

jih raztrgale. Tla so pila kri nedolžnih, svetih bojevnikov za Kristusa. V starem Rimu ni razvalin, ki bi nas navdajale s tolikimi — žal! le otožnimi — spomini. A čudno, čudno! Colossej, v nebo kipeči velikan lepe umetnosti je pal — za vselej. — „Morituri te salutamus!“ „Mi, ki smo smrti posvečeni, te pozdravljamo!“ pozdravljali so v njem borilci cesarje, predno so se bojevali. Tako bi bil lahko vzklil tudi ves poganski Rim, zakaj le še malo časa se je veselil svoje slave. Toda niso slutili, da bo poleg njih groba in razvalin vstal drug rod z novimi, bolj plemenitimi idejami, ki bo prerodil svet, in v novem blestečem sijaju prerodil tudi lepo umetnost. (Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Dr. Jos. Vošnjaka *zbrani dramatični in pripovedni spisi. III. zvezek. V Celji. 1894. Tiskal in založil Dragotin Hribar v Celji. 8°. Stranij 103. Cena 50 kr. Doktor Dragan. Drama v petih dejanjih.* — Gledé na obliko tega zanimivega proizvoda bi rekli lahko skoro isto, kar smo rekli lani o „Lepi Vidi“. A snov naše drame je popolnoma različna. Dragan, nadarjen mladenič, pesniškega duha, si je pridobil pravdniško doktorstvo in deluje v pisarni odvetnika dr. Stremila. Izdal je tudi zvezek pesmij in ž njimi mnoge narodnjake navdušil, zlasti še blago deklico Miro, hčer profesorja Braniča. Slavoljubje in ognjevitost Draganova je upalila močan ogenj v mladem srcu. — V onem okraju volijo novega poslanca; poslanstvo ponudijo Draganu in ga tudi izvolijo, naročajoč mu razne stvari, zlasti še, da pridobi železnico. Kot poslanec deluje vneto in odločno. Minister pa predloži zakon, s katerim se nekoliko predrugači ustava. Le malo glasov mu nedostaje, zato izkuša pridobiti Dragana na svojo stran. Če tudi novi zakon krati pravice Slovencev, vendar pridobi Dragana uprav s tem, da mu ponudi železnico in da ga neka mlada baronica zaplete v svoje mreže. Dragan glasuje za predloge ministrove, s tem zataji svoj narod, pridobi pa volilcem železnico in samemu sebi 400 tisočakov. Začne razkošno živeti in šele za dve leti skliče volilce v shod. Očitajo mu izdajstvo in sebičnost, a on se brani. Ko pa pritrdi še njegov bivši učitelj in Mirin oče, da je Dragan izdal narod, zgrudi se duševno in telesno grozno potlačeni mož na tla in v nekaterih tednih mu konča srčna bolezen mlado, tako nadebudno, a nesrečno življenje. — Že ko smo čitali igro, prijemala nam je srce, ker se v mnogih prizorih dotika sedanjega našega

narodnega življenja in boja. Na odru bi imela — mislimo — prav zaradi tega odličen uspeh, če tudi ni tehnika brez graje. Zlasti baronica Katinka mora biti ravno tam in prav tedaj, kadar je pesnik potrebuje za „efekt“. Tudi o tej drami radi omenjamo pohvalno, da jo preveva precejšna npravna resnoba. Plodovitemu gospodu dramatiku priporočamo gorko, naj ima vedno pred očmi npravno resnobo, da nam tako ustvari dostojno dramo. Saj zanimivost zna g. pisatelj najti in ž njo obvladati bralce ali gledalce v nenavadni meri.

Dr. Fr. L.

Slovanska knjižnica. Oznanjamo ob kratkem štiri nadaljne zvezke. V 15. zvezku so trije spisi: „Kjer je ljubezen, tam je Bog“. Ruski spisal grof Lev Tolstoj. Poslov. Adolf Pahor. „Rakvar“ (Grobovščik). Ruski spisal A. S. Puškin. Poslovenil J. K—j. „Božena“. Resnična povest. Iz češčine preložil Ruý. Vse tri povesti ali slike, kakor bi rekli, mikajo bralca. Prvi dve kažeta jako določno značaj obeh dveh velikih pisateljev. Tolstoj in njegov nauk o ljubezni — se tu nekako zrcalita. — V 16. zv. sta povesti: „Turopoljski top“. Povest. Hrvatski spisal Avgust Šenoa. Poslovenil Peter Medvešček. „Dvoboj“. Iz zapiskov prijateljevih. Spisal Svatopluk Čech, poslovenil J. M. Frankovski. — Vsakemu čitatelju, mislim, bo bolj ugajala prva čvrsta in zdrava povest hrvaška, kakor pesniško vroča druga. — V 17. in 18. zvezku pa so: „Izbrani spisi Vaclava Kosmáka“. To vam je berilo, kakoršnega se veseli človek zdravega srca! Tu naj se uče naši pisatelji, kako treba pisati za narod, kako ga treba zabavati in učiti ob enem. — Ker nas tesni prostor stiska, zadostuj to skrženo poročilo. Nekateri proizvodi so v teh zvezkih res dobri; da pa tudi kaj manj vzornega pride na vrsto, to je pač naravno. S.

Hrvaška književnost.

Knjige „Matice Hrvatske“.

Prievodi novijih pjesnika. Izdaje Matica Hrvatska, svezak prvi. Adam Mickiewicz. Gospodin Tadija ili poslednji porob u Litvi. Plemićka pripovijest iz godine 1811. i 1812. U dvanaest pjevanja. Preveo, uvod i bilješke napisao Dr. T. Maretić. Nagradjeno iz zaklade Adolfa Veber-Tkalčevića za godinu 1890. Zagreb. Naklada Matice Hrvatske. 1893. Ciena za članove „Matice“ 1 for., knjižarna ciena 1.50 for. — Lepe misli se je poprijela vrla Matica Hrvatska: namenila se je Hrvatom podajati v prevodih pesniške lepote drugih narodov in jim tako v domačem jeziku kazati pesmi-biserje drugih ljudstev. Prvi zvezek „Prievodov novijih pjesnika“ je izvestno razveselil vsakega Hrvata. Poljsko Ilijado, kakor nazivljejo prekrasni umotvor „Pan Tadeusz“ največjega slovanskega pesnika Poljaka Mickiewicza, imajo sedaj Hrvatje v prevodu, v stihovnem in rimovanem prevodu dr. T. Maretića, ki si je v tem oziru pridobil velikih zaslug za svojo domovino. Prelagatelj pravi v predgovoru: „U uvom mojem prijevodu znam, da ima nedostataka; njekoje od njih vidim i sam i osjećam, a druge će naći vješte oči. Kolika je vjernost moguća u stihovnom in k tomu još rimovanom prijevodu, ja sam gledao, da joj se što više približim, a ne stoji do mene, da sudim, koliko mi je to nastojanje pošlo za rukom.“ No, reči moramo, da je v obče dobro naredil. Prevod se čita gladko. Napák, vsaj večjih, ni. Le sem ter tje naletiš na kakšno mesto, ki ti ne more biti všeč, kakor stran 5., kjer se opisuje Kosciuszkov portret na steni: „U svom plaštu krakovskom gle Koščuško tamo, — Drži mač objeručkê, u vis gleda samo; — Takav bješe, kadno se kleo kod altara, — Da će mačem iz Poljskê izgnat tri vladara — Il' sam na-nj se baciti.“ Zadnje besede se v poljskem izvirniku glasé: Albo sam na nim padnie. To je pa kaj drugega: pasti na meču, to je, po sovražnem meču v vojski, kakor pa: vreči (baciti) se na meč sam, kakor ima hrvaški prevod. Splošno pa bo, mislimo, prevod

ugajal. Z veseljem pozdravljamo ta novi predal „društvenih nakladnin“ Matice Hrvatske in ji le priporočamo, naj i v bodoče izdaje le prevode samo dobrih pesnikov. M. P.

Mirko Bogović. Pjesnička djela. Svezak prvi. Drame: Matija Gubec. — Stjepan, poslednji kralj bosanski. 8". Str. 285. Cena 1 gld.

Mirko Bogović, hrv. pesnik še iz ilirske dôbe (rojen l. 1816.), je umrl lani dné 4. mal. travna. Namerjal je že sam, da bi izdal svoje žaloigre v novič, in jih je tudi popravljaj. M. H. se je lotila tega dela in tu nam podaje 1. zvezek, obsegajoč dve znameniti tragediji iz jugo-slovanske zgodovine. G. Milivoj Šrepel je priredil to lepo izdajo, ki bo v nemala narodno zavest ne samo pri Hrvatih, ampak v vseh Jugoslovanih. Toliko zadostuj o tem zvezku; izideta — mislim — še dva. S.

„Zapisci iz mrtvog doma.“ F. M. Dostojevski, s ruskega preveo Stjepan Lukič. V Zagrebu. Knjižara Jugosl. akademije. Knjižara Dioničke Tiskare. 1891. 8". Str. 346. Ciena 1 gld. 20 kr. Jako zanimiva knjiga. Aleksander Petrović, ruski plemič, je ubil iz ljubosumnosti prva leta po zakonu svojo ženo in se sam naznanil sodišču. Poslali so ga v Sibirijo na deset let. To svoje bivanje popisuje in slika v teh „zapiscih iz mrtvog doma“. Opisuje kraj in „dom“, kjer so bivali kaznjenci. Kaže različne značaje različnih zločincev; nekateri so divji, brezčutni, prav živalski; drugi so tudi v zaporu blagi in dobri. Popisuje, kaj in kako delajo jetniki, kako živé in se hranijo. Sploh, kakor sam pravi na str. 328.: „htio sam prikazati svu našu tamnicu i sve, što sam doživio za tih godina, u preglednoj i jasnoj slici. Jesam li postigao ta cielj, neznam. Pa i nije moja, da sodim.“ Ali dosegel je, kar je želel, in kdor se zanima za duševno delovanje posamnih ljudij in prikaznij v človeškem značaju, našel bo obilno prav zanimivega gradiva v precēj obsežni (346 strani) knjigi, pisani v glatkem in ne pretežkem jeziku. M. B—c.

Razne stvari.

Pergamenski papir. Dandanes dobiš težko kako količkaj vredno stvar, katere ne bi znali posnemati ali ponarejati. Tudi pergameno, t. j. oslovsko kožo, gladko ustrojeno za pisanje, znajo ponarejati, in tak ponaredek prodajajo kot pergamenski papir. Ta papir je sicer jako lep in trden, a vodi se ne ustavlja. Če raztrgaš pergamenski papir v kosce in deneš v vodo, kmalu se razmehča. J. N.

Špirit ali alkohol se lahko dela iz raznih tvarin. Navadno ga delajo dandanes iz krompirja. Dá se narejati iz lesa, še bolje iz šote, kakor se

je pokazalo v novejšem času. Šota se dá lože in bolje razkrojiti in razmehčati kakor les. Poskusi so pokazali, da se dobi iz 200 g šote 12½ kubičnih cm špirita. Umnemu tvorničarju bi pri Ljubljani ne nedostajalo te ponižne tvarine. J. N.

Fotografija in zvezdoznanstvo. Fotografija napreduje dandanes tako hitro, da je dokaj težko spoznavati, še teže pa uporabljati ali poskušati vse nove iznajdbe in izumitve. Jako dobro služi fotografija zvezdoznanstvu. Česar ne more več oko doznati, to pokaže občutna svetlopisna ploča. Da

omenjamo le jedno stvar. Med premičnico Martom in Jupitrom je veliko manjših premičnic, katere zovejo asteroide. Lani so jih našli s fotografijo okoli 26, med katerimi seveda še niso vsi popolnoma trdni ali zares novi. Po fotografiji izračunajo tudi, kako se premikajo.

Tako je fotografija jako pomogla, da se je zvezdoznanstvo razširilo. Poročali smo že, kako hočejo velike zvezdoglednice fotografovati celo nebo in tako določiti vse znatne zvezde. To bode ogromno delo, kakoršnega se še ni lotila nobena veda.

J. N.

Kuhinjski ščurek. O tem nadležnem mrčesu so sploh mislili, da je iz Azije doma in da pohaja po naših kuhinjah šele kakih 200 let. Pri Velikem Bornholtu (v Schleswig-Holsteinu) pa so našli v šoti (interglacialnega izvora) fosilne ostanke — kakor trdé — našega ščurka. Potemtakem se ta gost ni prišel k nam gret iz Azije, ampak je evropski domačin.

J. N.

Kdaj se najbolje poseka drevo? Naši gospodarji imajo bolj ali manj trdna pravila, kdaj naj se poseka drevo, da je les trden. Vendar se ravna po rajši po priliki in potrebi, kakor po onih pravilih.

Napravili so razne poskušnje. Posekali so jednaka drevesa konec grudna, konec prosinca, konec svečana in konec sušca. Pokazalo se je, da je bil najkrepkejši tisti les, ki je bil posekan konec grudna; v prosincu posekani je bil za 12% slabši, v svečanu posekani za 20%, v sušcu posekani za 38% slabši, nego posekani v grudnu. Tudi se je pokazalo, da se je ohranil v grudnu posekani les več kakor dvakrat dalje v tleh, kakor pozneje posekani. V obče je les najboljši v vsakem oziru, če posekaš drevo proti koncu grudna. Torej ni napačno, če si naši gospodarji zapomnijo to pravilo in po njem ravna.

J. N.

Turpin in Dowe. Kakšen je današnji čas, zakaj se trudi in peha, kažeta najbolj izumitev Turpinova in Dowetova.

Turpin, Francoz, je izumil melinit, t. j. neko razstreljivo, kateremu se ne ubrani niti najtrdnjša posadka. „Ako se melinitna krogla ucepi v zemljo, na kateri stoji sovražno zidovje, razprši se v nič, kakor peščica suhega pepela“, tako je dejal pred leti na čelu svoje, tedaj o tej stvari izšle, brošure. On misli, da je najbolje sredstvo proti vojskam tako razstreljivo, kakoršnega se ni možno braniti.

Prus Dowe pa je izumil oklop, katerega ne prodere nobena morilna krogla. Poskušali so moč tega oklopa s tem, da so streljali v Doweta. Četudi bi bila krogla prebila več palcev debelo desko, njegovega oklopa se ni prijala.

F.

Kako zdravo je kajenje. Dr. Brodnar je preiskoval 123 bolnikov 18 — 78 let starih. Izmed teh je pušilo tobak 98. Na teh je našel te-le zanimivosti: 90 jih je imelo oslABLJENJE čutila; 82 jih je trpelo zaradi rednega glavobola; 49 jih je imelo srčno napako; 89 jih je imelo slab želodec; 80 jih je bolehalo na očeh; več kakor polovica je bila pozabljiva; mnoge je napadala omotica. Pa naj reče kdo, da ni zdravo pušiti tobak! Zlasti je zdravo za mlečnozobe dečke in „gospodke“, kakoršne lahko srečavaš po naših mestih. O higijeni se mnogo govori in piše, v šoli se predava o zdravstvu: toda jedini pomoček je pamet starišev in varihov, dober vzgled odraslih ljudi in paznost mestnih redarjev, kateri naj bi imeli zakonito pravico, prijeti nespametne dečke, ki pušijo.

J. N.

Liturgija ali služba božja s staroslovenskim jezikom v senjski biskupiji. Doslej je bil v združenih biskupijah senjski in modruški v bogoslužju živi hrvaški jezik za one dele sv. maše, kateri se pojejo, a za vse druge dele, kateri se tiho molijo, jezik latinski. Vzrok takemu neprimernemu mešanju hrvaškega jezika z latinskim je bilo ponajveč to, ker je nedostajalo slovenskega misala (mašne knjige). Dragocen dar je poklonil torej sveti oče Leon XIII. slovanskim narodom kot spomin petdesetletnice škofovanja, ko je vsaj nekaterim izmed njih podal staroslovensko mašno knjigo. Bivši senjski škof in sedanji (od dné 8. t. m.) zagrebški nadškof dr. Juraj Posilović je z okrožnico, izdano dné 25. sušca t. l. napravil svečenikom svojim lepo velikonočno veselje, ko je uveljavil imenovano slovensko mašno knjigo v svojih škofijah kot jedino zakonito knjigo za službo božjo v slovenskem jeziku, naj je sv. maša slovesna, ali samo peta, ali tiha. Ko se bo to izvelo, ne bodo mogli več rabiti živega hrvaškega jezika pri sv. maši, tudi ne bodo več mešali latinskega jezika, bodisi s hrvaškim, bodisi s staroslovenskim. Sv. maša mora biti gledé na jezik v prihodnje cela ali slovenska ali latinska. Zato ukazuje biskup, da si mora v prihodnje — kakor do sedaj — vsak mašnik priučiti latinsko mašo, da more maševati v onih škofijah, kjer ni dovoljen privilegij staroslovenskega jezika. Da se pa duhovniki navadijo čitati slovenski misal, poskrbel je biskup, da je pokojni prof. dr. Iv. Broz sestavil, in da sta profesor Radetič v Senju in kanonik Parčič v Rimu izpopolnila „Mali azbukvar“ za pravilno in enakomerno čitanje glagoljice v novih cerkvenih knjigah po hrvaški recenziji. Ta „Azbukvar“ in „Čin mise“ (ordo missae) se je razposlal duhovnikom ob enem z okrožnico.

Dr. J. L.

Dušeslovna pisma.

V. Pismo.

Velecenjeni gospod! Poslali ste mi jako zanimivo vprašanje. Želite namreč, naj vam odgovorim prav odkrito: Ali duševna omika in izobraženost podpira vero (seveda katoliško), ali ji je nasprotna? Za vzgled navajate: Če izmed dveh dečkov iste narave jednega vzgajam za vednost, drugega pa ne, ali bo prvi, ali bo drugi bolj udan veri?

Umevam prav dobro, kaj me vprašate. Odgovarjam Vam kratko, pa tudi res odkrito. Najprej pomislite, da se s takim vzgledom ne dá pojasniti ta stvar, ker prihaja vernost ali nevernost iz raznih vzrokov ali virov. Oni, ki se ne uči mnogo, ostane morda veren, a ne zaradi nezadostnega učenja, ampak zaradi pobožne vzgoje. Drugi, ki se uči, izgubi vero, pa ne zaradi učenja, ampak zaradi slabe družine. Zato se ne dá reči o tem in onem človeku: Z učenjem je zapravlil vero, ali pa: ker ni hodil v šolo, ima vero. Odgovarjam torej samo splošno temu vprašanju: Ali podpira učenje in znanstveno napredovanje tudi vero, ali ne? In temu odgovarjam kar naravnost: Da, učenje in vednostni napredek podpira vero in ji koristi mnogo.

Toda vaš pomislek! Pravite: Zakaj so v obče omikani ljudje manj verni nego neomikani? Zakaj vera izginja tem bolj, čim dalje prodira omika? — Tu odgovarjam kot dušeslovec, da Vaši pomisleki nimajo podlage. Vi mislite z besedo „omikani“ take ljudi, kateri živé v boljših razmerah, zlasti po mestih, kateri so se nekoliko učili v šoli in imajo v istini mnogokrat malo vere. Da imajo malo vere, tega ni krivo učenje, ampak slaba vzgoja; kar je pa zares temeljito omikanih ljudij, v teh ni omika podrla vere, kolikor me uči izkušnja. Tudi drugo ni resnično, da vera propada, kakor prodira omika. Marveč res je, da propada vera, kakor propada omika. Menite-li, da izvira današnje borenje zoper vero in njene naprave iz omike? Prav nasprotno je resnično. Boj zoper vero izvira iz neomikanosti. Dušeslovno opazovanje me uči, da narava sama vodi človeka najmočnejše k čutnim predmetom. Vera pa ni čutna, zato je človeku, kakoršen je po naravi, težka in sitna, kakor jarem, ki ga žuli. Omika ukrepi duha in njegove moči, zato je v prid tudi veri, ki se opira na duha in kroti čutnost.

Če hočete prav soditi človeka, ozirajte se vedno na njegove moči; presoajte, kako deluje druga z drugo. V nas so moči dvojne vrste: v prvi vrsti so čutne, izvirajoče iz našega telesa; v drugi so duševne, izvirajoče iz našega

višjega dela — duše. Med temi močmi je velik razloček. Zlasti to opazite lahko, da se telesne moči gibljejo nekako same ob sebi, duševne pa je treba vzbujati. Če ste lačni, ni Vam treba nikakega truda, da se pripravite k jedi; toda — za premišljevanje o Bogu in božjih rečeh treba trdne volje in truda. Telesne moči nas vodijo tako, kakor bi sedli na voz, duševne pa je treba vedno vzbujati tako, kakor če hodimo dolgo peš-pot.

Ni mi treba dokazovati, kar sem prej trdil, da ima skoro vsak človek že po narodi več nagnjenja do čutnih ali telesnih, kakor pa duševnih stvari, četudi so te lepše in plemenitejše. Za duševne je treba truda in dela, za telesne pa ne. Zato ima vera — zlasti najpopolnejša in najčistejša, t. j. katoliška vera — jako močnega nasprotnika, katerega hoče premagati in podjarmiti duhu, namreč našo čutnost. Čutnost, ali telesno poželenje, in katoliška vera — ta dva se bojujeta med seboj za vlado. Čutnost hoče pridobiti duha zase, vera ga tudi vabi k sebi. Kaj pa veda? Veda je sama na sebi duševno delovanje. Toda učenjak, ki ljubi čutnost, obrača tudi vedo na čutno stran, zato dokazuje, da ni ne Boga ne duše. Učenjak, ki to dokazuje, priznava samo telesne pravice, saj zanj ni duše. Zato sme po mislih takega učenjaka telo uživati, kar hoče in more, samo da mu ne škodi.

Taka veda in omika seveda ni prijazna veri. Znano je, da je dandanes premnogo omikancev udanih takim nazorom. Oni želé biti v telesnih in čutnih željah in potrebah popolnoma prosti ali slobodni. Zato so tudi nesprotniki veri. Verovati ali sužnik biti — to se jim zdi isto.

Da bi pa taka veda bila prava veda, tega ni še nihče dokazal, četudi tako kriči na pol olikana množica. Prava veda se ne ozira nič na to, ali je njen nauk telesu všeč ali ne; ali mu dovoljuje uživati in se veseliti, ali ne. Prava veda išče samo resnico. Prepriča se lahko vsakdo, da je prava veda največkrat jako odločna in celó ostra proti čutnosti in telesu: uči zmernost v jedi in pijači, gledé na čutne želje ali potrebe uči, naj se zdržujemo in krotimo; gledé na človeško družbo uči, da je treba bližnjemu pomoči in ne si kopičiti obilice, ne si streči z nasladami, ko bližnjik trpi lakot in nagoto. Taki nauki izvirajo iz čiste in pristne vede.

Ti nauki se pa do cela vjemajo z nauki katoliške vere. Zato ne more biti nobeno delovanje veri toliko v pomoč in podporo, kakor je prava in pristna veda.

To dokazuje vseskozi izkušnja. Možje, ki so se trudili nepristransko za resnico, če so

bili modroslovci, ali prirodoznanci, ali kaj drugega, cenili so tudi vero. Od Aristotela in Platona do Newtona in Ampèrea bi lahko naštel lepo vrsto imen za dokaz.

Potemtakem je istina, da prava, resnicoljubna veda podpira in krepi vero; nikakor ne vodi taka veda do neverstva.

Že podlaga vede, ljubezen do duševnega, vzvišenega delovanja, je v nekem pomenu najboljša podlaga veri. Može plemenitega mišljenja in teženja, može, ki zaničujejo čutno uživanje in hrepené po vzorih — take pridobiti za vero ni težko. Toda z ljudmi, ki poznajo samo stvarino in strežejo njenim težnjam, s takimi ne opravi nič niti prvi apostol.

Zato pravim: Ničesar si ne želim bolj v prid katoliške vere, kakor da se gojë vede, da se neumorno išče resnica, da luč čiste prosvete in temeljite omike prodrè v skrajne koticke našega naroda. Da, da: več luči, potem bo tudi več vere!

Velecenjeni gospod, zatrjujem Vam, da mi prihaja ta želja tako iz srca, kakor odkrita ljubezen do Vas. Resnica in spoznanje resnice — to je oni nepremakljivi tečaj, h kateremu se vedno nagiblje kakor magnet moje hrepenenje. Bodiva jedina in složna v tem hrepenenju, in na tej podlagi pričakujem, da mi zopet pišete.

Vedno sem Vaš pokorni

Modroljub.

F. V. Weber †. Dné 5. mal. travna t. l. je zatisnil oči jeden izmed prvih nemških katoliških pesnikov, zdravstveni svetovalec F. V. Weber. Njegov epiško-liriški spev „Dreizehn-linden“ se občuduje po vseh nemških pokrajinah. In po pravici! kajti imenovati ga smemo „visoko pesem“ o zaroki nemškega duha z milimi nauki Izveličarjevimi. Opeva namreč pokristijanjenje Saksoncev in junaškega zadnjega Saksonca Elmerja pod Ludovikom Pobožnim l. 822. in 823. Ta krščanska epopeja je doživela od l. 1878, torej v dobrih 15 letih, 60 izdaj. — Razven „Dreizehn-linden“ je izdal Weber tudi „Gedichte“, ki zavzemajo v vseh treh pesniških vrstah odlično mesto. Doživele so od l. 1881. 14 izdaj. — Najnovejše delo pesnikovo pa je „Goliath“, ljubezniva norveška pripoved v krasnem jeziku v priprostih nerimanih jambih. „Goliath“ uči, da izpolnjevanje dolžnosti osreči dušno človeka tudi takrat, ko mu razne okoliščine stró zunanjo srečo. Od l. 1892. se je razpečalo že 12 izdaj. — Že ti podatki kažejo, kolike pomembe je Weber v nemškem katoliškem slovstvu in da toraj po pravici opozarjamo nanj zlasti naše dijake, ki morajo čitati mnogo preveč brezverskih nemških klasikov, ker katoliških nimajo prilike spoznavati.

Porojen je bil Weber dné 26. grudna leta 1813. kot sin revne logarske družine. Stroške za šolanje so mu oskrbela vseskozi ptuja dobra srca. Leta 1838. je postal na vseučilišču v Greifswalde doktor vsega zdravilstva. Kot tak je s culico v roki potoval peš čez Halle in Prago na Dunaj, kjer je ostal dalj časa. Od l. 1842. je deloval kot praktičen zdravnik po raznih krajih svoje domovine, nazadnje v Nieheimu na Westphalskem, kjer je kot priljuden

in spreten zdravnik celil telesne in dušne rane trpečemu človeštvu. Celo iz Amerike so prihajali k njemu trpini.

Dné 26. grudna minolega leta je praznoval Weber osemdesetletnico svojega rojstva. „Deutscher Hausschatz“ je prinesel tistikrat slavljenčevo podobo in nad trideset pesniških pozdravov iz raznih krajev Nemčije od najznamenitejših sedanjih nemških katoliških pesnikov. Umrl je kot dober katoličan in dné 9. mal. travna so ga pokopali v Nieheimu.

Pesnikoval je Weber sicer že v nežni mladosti, tudi na vseučilišču v Greifswalde so ga imeli tovariši za pesnika po milosti božji; v javnost pa je stopil z „Dreizehn-linden“ še le l. 1878., 65 let star. Bilo je to delo sad vse-skozi treznega razuma, globokočutečega srca in dolgoletnega truda. Zato pa so združene v tem delu pesniška lepota, zgodovinska resnica in bogastvo mislij v prekrasno jednoto. V 20. stoletju se bode čitala ta epopeja po višjih šolah kot klasiško berilo. ker upamo, da bodo do tistega časa tudi odločilni možje spoznali, da ni kakšno delo samo zato nič ali malo vredno, ker je katoliško.

Čopič in glasba sta že obdelovala „Dreizehn-linden“. Profesor Avgust Wörndle pl. Adelsfried je naslikal več slik, ki so izšle kot fotografije ob enem z epopejo. Vendar je ta izdaja že do cela pošla. Ravno kar pa pripravlja več monakovskih umetnikov krasno novoilustrovano izdajo. — Lirične pesmi iz epopeje je komponovala Marija pl. Arndts. — F. Classen je zbral te pesmi v melodramo, ki se je predstavljala n. pr. v Penzingu blizo Dunaja pri gosp. dvorni svétnici Klopp in v dekliškem zavodu Liste na Dunaju.

Dr. J. L.